

RIIGIKOGU

IV koosseis

VI istungjärk.

113. koosolek.

23. jaanuaril 1931.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine ja muutmine.
2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.
3. Rahvaerakonna Riigikogu rühma erakorraline teadaanne.
4. J. Tõnisson'i sõnavõtmine isiklikus asjas.
5. Põllutööminister A. Kerem'i ametist vabastamine — Riigivanema ettepanek.
6. Komisjonide täiendavad valimised.
7. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — K. Ast'i ja J. Klesment'i ettepanek.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 17.23 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. Päevakorra täiendamine ja muutmine.

Päevakorda täiendatakse:
1) abiesimees R. Penno ettepanekul 1. punktiga — Põllutööminister A. Kerem'i ametist vabastamine — Riigivanema ettepanek; 2) J. Voiman'i (stp) ettepanekul 2. punktiga — komisjonide täiendavad valimised;

A. Jõeääre (stp) ettepanekul jäetakse välja päevakorrast 4. punkt — läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele Habaja mõisa rendilepingu pikendamise kohta ja 5. punkt — läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele Saaremaal riigi- ja eramaade korraldamisel asetleidnud väärnähtuste kohta.

2. Teatamine komisjonidesse antud seaduseelnõudest.

Sekretär: Riigikogu andis:

1. riigi 1928/29. a. eelarve täitmise ja kassa aruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni;

2. riigi 1927/28. a. eelarve täitmise ja kassa aruande kinnitamise seaduse riigi majapidamise aruande komisjoni.

3. Rahvaerakonna Riigikogu rühma erakorraline teadaanne.

J. Tõnisson (rhy): Aulikud Riigikogu liikmed! Eesti rahvaerakonna rühma nimel on mul au järgmist teatada:

Tarvilikult hinnates meie suurema loodusjõuallika avamise võimalust meie rahvamajanduse arenemisele on rahvaerakonna rühma esindajad Riigikogu rahaasjanduse ja üldkomisjonis rõhutanud, et rahvaerakond ei ole põhimõttelikult küll mitte selle vastu, et Narva kose veejõu osaliseks kasutamiseks võimalus antakse. Kuid esilekerkinud ettepanek, usalduseväärsete Inglise kapitaligruppide soov, saada optiooni kogu kose veejõu elektrifitseerimiseks, sundis rahvaerakonda nõudma, ärgu antagu soovijatele osalist kontsessiooni mitte enne kui on suure kontsessiooni optiooni võtjatega kokku kõneldud, et väike kontsessioon ei takistaks suure kontsessiooni väljaandmist.

Kuna väikese kontsessiooni seaduse arutamise ja valitsuse nõudmisel üldkomisjonis viimasel ajal eriti kiirustati, siis esitas rahvaerakonna rühm oma esindajate kaudu Riigivanemale teisipäeval, 20. jaanuaril, ultimatiivse nõudmise, selatades, et kui valitsus ei jäta ära väikese kontsessiooni läbisurumist enne suure kontsessiooni optiooni andmist, siis ei saa rahvaerakond mitte enam valitsuse koalitsiooni jääda.

Valitsuse nõudmisel võeti väikese kontsessiooni seadus ometi kolmapäeval 21. s.k.p. üldkomisjonis vastu teisel ja kolmandal lugemisel.

Selle järele ei võinud rahvaerakonna esindaja mitte enam valitsusse jääda, vaid pidi sealt lahkuma.

Valitsuse poolt on aga neljapäeval 22. skp. avaldatud „ametlik teadaanne“, nagu oleks rahvaerakond Riigivanem O. Strandman'i nõudmisel pidanud lahkuma valitsuse koalitsioonist, sest et erakond juba pikemat aega sisuliselt vastasrinnas seisnud, eriti aga erakonna juht oma ülesastumistes ja kirjutistes tunnistanud rahvaerakonnale vastuvõtmatuks valitsuse seisukohad riigi majapidamise kulude kokkutõmbamise alal, lisaks aga J. Tõnisson'i peatoimetusel ilmuvas „Postimehes“ avaldatud kirjutis, kus Riigivanem O. Strandman'i ja Majanduseminister J. Zimmermann'i süüdistatud, nagu talitaksid nad

Narva kose veejõu kasutamise võimaluste otsustamisel isikliku ainelise kasu huvides.

Selle ametliku teadaande järele otsustades on Riigivanem O. Strandman katsunud rahvaerakonna ultimaatumi järele veel tagantjärele lavastada väikest etendust, kus tema esineb kangelase osas, kes kolmapäeval teeb heroilist katset valitsusest välja tõrjuda rahvaerakonda, kuigi rahvaerakonna rühma esindajad juba teisipäeval olid temale kategooriliselt seletanud ja ka avalikult teada andnud, et rahvaerakond ei jää enam mitte valitsuse koalitsiooni.

Sarnane heroiline deklamatsioon on nähtavasti arvatud eemalseisvate hulkade lõbustamiseks...

Juhataja: Kõneleja, sain aru, et Teie valitsuse ametlikke samme nimetasite etenduseks. Mul ei ole kõik Teie sõnad meelde jäänud. Leian, et need väljendused ei ole süüdsad ja palun korda silmas pidada.

J. Tõnisson (rhv): ...kuid tõelikult sunnib see iseloomulik võte Eesti riikluse sõpru õlgu kehitades konstateerima, kuhu viiakse meil Riigivanema kõrge koht. Igatahes meie oleme rõõmsad, et meil ei ole vaja teotseda valitsuse koalitsioonis Riigivanema juhatusel, kes arvab võimalikuks senisele koalitsiooni-rühmale veel tagantjärele hoopigi anda.

Ametliku teadaande sisu kohta olgu tähendatud, et kirjutus, millest Riigivanem O. Strandman enesele ja Majanduseminister Zimmermann'ile välja loeb raskeid etteheiteid isiklikkudest ainelistest huvidest talitamises Narva kose küsimuse otsustamisel, on „Postimehe“ joonealune, kus följetonist on pilkes edasi andnud üldiselt linnas ja maal liikvelolevaid muljeid, et kuigi Narva kose „väikese kontsessiooni“ taga seisab Saksa poliitiline kapital, siiski Strandman, Laidoner, Piip ja Zimmermann tahavad viia asja läbi vastu rahva loomulikku mõistust...“ Sellest ega teistest lausetest ei võida välja lugeda süüdistust Riigivanem O. Strandman'i ega Majanduseminister J. Zimmermann'i suhtes niisuguses ulatuses, kui seda mõlemad oma arvele näikse võtma „ametliku teadaande“ järgi.

Mis aga puutub rahvaerakonna vastasrindlusesse, siis on erakonna juht praeguse valitsuse kujundamisel Riigivanema kandidaadile O. Strandman'ile kõige kindlimal kujul seletanud, et — rahvaerakond läheb koalitsiooniga kaasa ainult niikaugele, kui seda lubavad tema põhimõttelikud seisukohad ja rahvusliku politika lähtekohad. — Sellega leppis Riigivanema kandidaat O. Strandman täielikult.

On siis koguni põhjendamatu, kui nüüd Riigivanem O. Strandman katsub rahvaerakonnale suure süüna ette heita, et erakond on ajajooksul sunnitud olnud oma põhimõttelike ja rahvuspoliitilisi seisukohti rõhutama, avalikult hoiatades, kui valitsuse tegevus O. Strandman'i juhatusel vastollu sattus rahvaerakonna vaatekohtadega. Ometi on rahvaerakonna rühm katsunud äärmise võimaluse piirideni valitsusega Riigikogus kaasa minna, et positiivses töös kaasa aidata riigielu nõuete rahuldamisel. Isegi ametlikus teadaandes ei saada maha salata, et rahvaerakonna esindaja Põllutööminister A. Kerem on loiaalselt osa võtnud valitsuse tööst.

Et rahvaerakonna juht ja tema juhatusel ilmuv „Postimees“ on arvustavalt suhtunud praeguse valitsuse tegevusse ja eriti tema majandusepoliitilistesse sammudesse, seda süüks arvata rahvaerakonna rühmale, tähendab seisukorrast enam kui isearalikult aru saada. „Postimees“ kui avalik häälekandja ning tema peatoimetaja ei ole oma poliitilistes seisukohavõtetes ometi praegusele valitsuse koalitsioonile ära antud, vaid on oma ajakirjandusliku kohuse poolest sunnitud avalikult häält tõstma omade ja võõraste tegevuse ja püüete hindamisel kõigil kordadel, kus meie rahva ja riigi huvi seda nõuab.

Et avalik arvustus praegusel valitsuse juhil või tema kaaslastel vahest rahu rikub, seda ei saa arvustajatele demokraatlikus riigis keegi pahaks panna.

Pealegi on meie arvustus ja avalikud etteheitedki valitsusele ikka sihitud olnud selle poole, et valitsust ja tema juhti hoiatada valitsuse tegevuse vildaku suuna või ekslikkude võtete ja sammude eest praegustes rasketes oludes.

Ometi ei ole kõigist nendest hoiatustest ei ka positiivsetest algatustest mitte midagi hoolitud. Nii on praeguse valitsuse üld- ja majandusepoliitika meie riigielu viinud täielikku umbkotti, kust ei ole näha väljapääsu. Kogu maa ägab raskuste all. Ühemeelselt nõuab rahvas valitsuselt sihikindlat aktiivset majandusepoliitikat üldise raske majandusliku surutise pehendamiseks. Meie oleme alatasa tähelepanu juhtinud sellele, kuidas meie maa ja rahva saatust viiakse lausa hädaohtu, kui meil seniste sihiselgusteta hüpete ja katsetuste asemele ei astu aktiivne majandusepoliitika väljapääsu otsimiseks ja kriisipingele lõdvendamiseks.

Kahjuks ei ole kõik midagi aidanud. Otse selle vastu, valitsuse algatusevõime ja tahte kindlusetuse tagajärjel on isegi algatud aktsioonid seisukoha saneerimisel seisatuma jäänud poolele teele, mille tagajärjeks on olnud kokkuvarisemine.

Ei ole ju käesoleval silmapilgul enam kellelegi saladuseks, kuidas just Riigikogu laialiminekul enne jõulu rühmade teadmisel valitsuse poolt asuti Eesti Kommerts Panga toetamisele koos erapankadega, et võimaldada hoiusummade väljamaksmist. Seejuures pidi selge olema, et Kommerts Panga raskustel ei oinud põhjuseks mingid seadusevastased operatsioonid. Siin oli tegemist ühest küljest paratamatusega, et üldise majandusliku surutise tagajärjel olid panga aktiveeritud hulk kuuluvad kinnisvarad ja tööstuseettevõtted oma väärtusest osa kaotanud. Teisest küljest oli praeguse majanduskriisi mõjul eelviidetud seltskonnas kergemeelsete ja pahatahtlikkude kuuluste ja kuulujuttude läbi tekitatud ärev umbusalduse õhkkond, mis kihutas hoiusummade omanikke pangast oma raha välja võtma.

Selle vastu sihitud abiaktsiooni ettevõtmisel enne jõulu loodeti muidugi, et hoiusummade väljavool jääb seisma. Ometi pidi ühtlasi arvestatama ärevuselaine edasikestmisega.

Nii ei ole üldse mitte arusaadav, kuidas võidi juba mõne nädala järele algatatud aktsiooni katkestada, et lasta Kommerts Pank kokku langeda.

Seejuures oli Kommerts Pangal 60% hoiusummade väljavoolu järele üldse veel ainult 2,8 milj. krooni hoiusummasid. Isegi sel korral, kui erapankadel oli võimalda üle võtta Kommerts Panka, ei oleks riiklikul pangal mitte raske olnud raskustesolevale pangale tarbekorral veel paar miljonit krooni kasutada anda, kuni hoiusummade väljavõtmine oleks täielikult rahunenud. Kogu panga portfelli ülevõtmisel ei oleks riigipangal karta olnud suuremaid kaotusi. Küll oleks aga ära hoitud raske vapustus meie sise rahaturul ja avaliku usalduse alal, eriti aga meie rahvusliku krediidi kõigutusi välismaal.

Harilikul kodanikul on täiesti võimata leida tarvilikku seletust sarnasele sihiselgusetusele ja järjekindlusetusele, nagu see meie silma paistab Vabariigi Valitsuse tegevusest Eesti Kommerts Panga päästeaktsiooni läbiviimise asemel.

Kahjuks on samasugune selguse ja järjekindluse puudus iseloomulik kogu viimase aja majanduspoliitikale praeguses valitsuses, mis on viinud valitsuse tegevuse ja kogu meie majanduseelu täielikku ummikusse.

Praeguse valitsuse juht ei ole väsinud juba 1923. a. saadik meelevalduslikult rõhutamast, et meie rahvamajanduse kandejõuks on meie põllumajandus. Seda mõõda pidi arvama, et praegune valitsus oma juhiga enam kui 1½ aasta eest tööle asudes aitab nüüd luua tarvilikud eeldused meie põllumajanduse rahulikuks arenemi-

seks ja peatseks kosumiseks varemaste aastate kehva lõikuse ja 1928. a. ränga ikalduse rõhuvatest tagajärgedest. Eriti pidi valitsus südikalt samme astuma, et põllumeestele võimaldada eelmistelt aastatelt päritud koormavate seemnevilja-, loomatoidu-, põllurammu- j.n.e. laenude üleviimist pikaajalise kustutuselaenu alusele odavama protsendiga. Sest igapähele oli selge, et eriti meie põllumajandus ei suuda kanda 12—14% nendelt laenudelt, koguni kõnelemata veel raskustest, mis põllumeestele tekkisid nende laenude lühiajalisest iseloomust.

Pealegi oli Eesti rahvaerakonna rühm valitsuse koalitsiooni minnes erilisel rõhutanud meie põllumeeste vajadust lühiajaliste kalliprotsendiliste vekslilaenude üleviimiseks odavaprotsendilise hüpotekaarlaenu alusele.

Ometi ei ole praegune Vabariigi Valitsus oma juhiga mitte midagi tõsiselt ette võtnud põllumeeste lühiajaliste vekslilaenude üleviimiseks pikemaajalise hüpoteegilaeu alusele, ehk isegi nende laenude õendamise hõlbustamiseks. Nii on ka Põllutööministri valmistatud põllumeeste vekslilaenude konversiooniseaduse eelnõule tarvilik kõik andmata jäetud mineva kevadest saadik.

Küll on viljamonopoli maksmapanemisel, mis praeguse valitsuse juhi O. Strandman'i poolt sihilikult läbi suruti valitsuse koalitsiooni enamuse vastuseismise kiuste, teravilja kaitse kõrval rõhutatud ka soovi, võimaldada põllumeestele kõrgema hinnaga ära müüa oma rukkid hädaliste laenude tasumiseks. Teadupärast on aga kogu viljamonopoli teostamise hilinemisega ja raskustega sellest operatsioonist tegelikult vähe tulu olnud põllumeeste pakiliste ja koormavate laenude õendamiseks. Nii on õigusega kõik täielikult pettunud viljamonopolist ja sellele rajatud ootustest.

Nüüd käib üle maa meie talude hulgalise kokkuvarisemise laine. Just meie jõukamates maakondades, nagu Viljandi-, Tartu-, Pärnumaal paneb üldise hävinemise hädaoht kõiki põllumehi erakondade vahede peale vaatamata ärevuses liikuma. Laialistes hulkades võtab maad sügava lootusetuse ja ahastuse meeololu, mis läheb hädaohtlikuks kogu riiklikule elule.

Vabariigi Valitsus ei suuda häda kustutamiseks midagi ette võtta peale abitu katsetamise õnnetu viljamonopoli elluviimise alal.

Üldist ärevuse meeololu kipub valitsus aina süvendama veel oma sihitute eelarve valmistamise ja kokkukõlastamise võetega. Ilma kavakindla rahanduspoliitikata on valitsus nüüd sunnitud viimisel silmapilgul suurelt osalt kärpima ehk koguni kustutama eelarvest produktiivseid kulu-

tusi, ühtlasi äkki kärpima riigiteenijate palka, arstiabi ja pensionimääre, järsult tõstma keskkooli õppemaksu j.n.e.

Ometi pidi valitsusel algusest saadik selge olema, et riigi eelarve tõusev kuludekoorem käib meie rahval üle jõu. Siiski ei ole Vabariigi Valitsus midagi ette võtnud, et kokku tõmmata eriti kasvavaid kulutusi riigi valitsuseaparaadi isikliku koosseisu arvel. Seitsme ministeeriumi seaduse alusel valitsuseaparaadi kokkutõmbamiseks sai valitsus diktatuuriliselt piiramatud volitused, kuid peale juhtivate ametnikkude tuulutamist parteipoliitilistel kaalutlustel Majanduseministeeriumis ei ole valitsus õieti mitte midagi korda saatnud valitsuseaparaadi lihtsustamiseks... (N a e r.) ja väljakujundamiseks tõise majanduslikkuse vaimus kulude kokkuhoidmiseks aja, jõu ja raha poolest.

Nüüd siis asutakse äkki eelarve kokkõlastamise paratamatuse nimel riigiteenijate palkade, arstiabi ja pensionide kokkutõmbamisele ilma mingi kindlama kavata, kuigi sellega hävitatakse riigiteenijate rahulik töömeeleolu ja ainelise kindlustuse tunne, ilma et oleks valitsuseaparaadi süstemaatilise ümberkorraldamise teel loodud teguvõimne riigiaparaat kõrgeväärtusliku ja kindlustatud isikliku koosseisuga, üldisi kulusid siiski vähendades.

Kõige selle juures ei ole praeguse valitsuse poolt mitte midagi sündinud üldiste töövõimaluste loomiseks, liati veel meie äärmiselt väikese rahvusliku sissetuleku tõstmiseks. Ei ole kuulda ühestki kavatsusest üldise majandusliku kriisi teravuse pehmemendamiseks.

Küll ähvardab aga viljamonopoli seaduse teostamine edaspidi meie rahva laialistel hulkadel äärmiselt kalliks ajada igapäevase leiva, mille juures meie põllumehed on sunnitud peale väikese hulga monopolirukki poolmuidu ära andma oma põllu ja loomapidamise tooted.

Kõige selle majandusliku surutise süvendamises puudub nüüd iga väljavaade tulevikku ja lootus paranemise poole.

Sarnane seisukord võtab rahvalt julguse ja enesusaldu, avab aga seda suuremad võimalused laialistele hulkadele meeolu langemiseks ja rahva usalduse vapustamiseks iseene ja oma riigi vastu.

Kõik need ja veel palju muid kõlblisi viletsusi olid põhjuseks, miks hoiatas rahvaerakonna rühm arvustavalt ja virgutavalt, ühtlasi tõstis häält rahvaerakonna juht ja nõudis valitsuselt positiivset tööd rühmataktiliste kavalusekäikude asemel.

Valimistel lüüasaanud ja rahva usalduse kaotanud tööerakonna esindaja aidati valitsuse juhi kohale kõlava põhjendusega, et on vaja luua kindel koalitsioon tugeva

valitsusega. Nüüd oleme aga kogu praeguse valitsuse tegevuse kestel tunnistajaks pidanud olema, kuidas tugeva valitsuse asemel etendatakse rühmade meelitamise mängu.

Juhataja: Kõneleja, Teie kõneae on läbi.

J. Tõnisson (rhv): Katsusin rutata küll, aga ei saanud läbi.

Riigivanem O. Strandman: Ma teen ettepaneku, avada kohe läbirääkimised.

Juhataja: Rkl. Jaanis'elt on ettepanek,

määrata 15-minutiline vaheaeg ja selle järele avada kohe läbirääkimised rahvaerakonna erakorralise teadaande puhul.

Riigivanem O. Strandman (kohalt): Ma ühinen ettepanekuga, määrata 15 minutiks vaheaeg.

Juhataja: (Hääletatakse.) Riigivanema ja rkl. Jaanis'e ühine ettepanek on vastu võetud.

Vaheaeg kl. 17.45 min. — kl. 18.12 min.

Riigivanem O. Strandman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Võimata on vastata kõigele sellele, mis härra Tõnisson oma erakorralises teadaandes ette kandis. Esiteks seepärast, et see nii ruttu oli ette kantud, et vaevalt kellelegi, vähemalt minule, meelde on jäänud, ja teiseks, et see ettekanne lõpetamata jäi.

Ma tahtsin ainult kahe esimese asjaolu juures peatuda, millest härra Tõnisson rääkis.

Esiteks — rahvaerakonna ultimatiivne nõudmine Narva kose asjas ja härra Põlutööministri lahkumine.

Asjaolud on järgmised. Mineval teispäeval, minutit kümme enne viit, võtsin ma vastu rahvaerakonna delegatsiooni, kelle koosseisus olid härra Tõnisson ja härra Tõllassepp, kusjuures härra Tõnisson teatas mulle, et ta on Inglismaalt kirja saanud härra Richards'ilt, Dickinson'i volinikult, kes teatab, et väikene kontsessioon nende suure kontsessiooni teostamist ei luba, ja selle tagajärjel on asunud rahvaerakond seisukohale, et kui valitsus tahab väikest kontsessiooni praegu läbi viia, enne kui ei ole selgunud, kas suur kontsessioon on võimalik või mitte, siis peab rahvaerakond valitsuse koalitsioonist välja jääma. Sealjuures soovitas härra Tõnisson minule teist abinõu, nimelt seda, et sellele seltsile, kes väikest kontsessiooni praegu soovib või palub, — ma ei mäleta

praegu selle nime — võiks töötamise luba anda, ilma et temaga kindlat kontsessiooni sõlmitaks. Meie rääkisime härra Tõnisson'iga selle teemi üle mõni minut, sest varsti oli Riigikogu koosolek, ei olnud aega, ja koosoleku ajal teatasin sellest härra Majanduseministrile. Nagu härra Majanduseminister pärast seletas, oli temal, vististi jutuajamise tagajärjel rkl. härra Liigand'iga, jutuajamine härra Tõnisson'iga, kus sama seisukohta arutatud. Härra Majanduseminister Zimmermann leidis, et rahvaerakonna rühma ettepaneku üle võib rääkida, aga et sellele kindlat vastust anda, selleks peab tema oma ametkonnaga nõu pidama. Nii oleks see küsimus järgmisel Vabariigi Valitsuse koosolekul, s. o. järgmisel kesknädalal arutamisele tulnud. Ja kesknädalal, kui oli pikem valitsuse koosolek, kandis Majanduseminister valitsusele selle küsimuse ette, tõi ette ka terve materjali, mis temal kaasas oli, ja meie, terve valitsus oma koosseisus, arutasime seda küsimust ning tulime otsusele, et iseenesest valitsusel midagi selle vastu ei oleks, kui praegune kontsessioon kui leping ootama jääks, kuid sealjuures teatas härra Majanduseminister, et on loomulik, et kui palve on sisse antud, et ta peab siis enne nendega, kes paluvad, läbi rääkima, missugune nende seisukoht palve asjas on. Oma viisi ajal seletas härra Tõnisson, et tuleks ka Inglise grupile jaatavalt vastata. Härra Majanduseminister kandis ka selles küsimuses valitsusele oma kava ette, selles oli grupi suhtes jaatavalt öeldud, nimelt et Vabariigi Valitsus annab optiooni ja palub täisvolilist saadikut siia saata. Valitsus kiitis selle kava heaks ja Majanduseministrile jäi kava täitmine.

Kui vormiline koosolek oli lõppenud, teatas härra Majanduseminister, et „Postimehes“ on ilmunud kirjutis, kus teda ja teisi süüdistatakse selles, et meie omakasu pärast Narva kose asja kiirendavat. „Postimees“ toodi koosolekusaali, see õieti ei olnud enam vormiline koosolek, ja kanti ta ette, ja Majanduseminister nõudis, et mina, kui Riigivanem, teda pean kaitsma. Valitsuse koosviibimisel oleks see arutamine pikemaks läinud, ja ma kutsusin härra Zimmermann'i teise tuppa. Pean tähendama, et enne seda ma „Postimeest“ lugenud ei olnud ja seda võib ka objektiivsete tunnistajate läbi selgeks teha, sest kui ma hommikul Vabariigi Valitsuse ruumidesse ilmusin, hakkas mul kõnetund, vaheajal olid läbirääkimised Riigikogu Esimehega, ja kui Riigikogu Esimees sealt lahkus, läksin valitsuse koosolekule, nii et enne seda ühtki lehte lugeda ei saanud. Seepärast oli minule „Postimehes“ ilmunud följeton-artikkel täiesti tundmata. Peab ütleva, et laima-

mise viisidest on väga mitmesuguseid meetode, ja praegusel ajal osatakse neid tihti nii teha, et kohtulik vastutuselevõtmine raske on, aga niipalju, kui ma tagantjärele üksikute inimeste ja gruppide seisukohti tean, on kõigil arusaamine, et selles artiklis on tahetud öelda, et üksikud inimesed, seal hulgas on puudutatud minu, Majanduseministri ja teiste lugupeetud tegelaste nimesid, Narva kose asju kiirustavad ja enne kriisi ei taha teha, kui nad oma kasu, mis neil saada, kätte on saanud. See on samasugune süüdistus tegelaste vastu, kes vastust kannavad ja kandma peavad selle eest, mis nad teevad. Kui arvesse võtta seda, et 7. jaanuaril peaaegu samasugused süüdistused anonüümselt härra Tõnisson'ilt olid väliskomisjonis ette toodud, aga kui ma koosolekul küsisin, keda härra Tõnisson arvab selle all, kelle vastu temal materjal on, et neid surnuks teha, kas kedagi valitsuse liikmetest või valitsuse ametnikkudest, et valitsus järeldusi võiks teha, siis seletas härra Tõnisson, et tema valitsuse liikmeid ei süüdistata niisuguses teos. Ma usun, see saab täielikult protokolleeritud. Ma kutsusin protokollide sekretäri välja, tema ütles, et ei ole protokoll veel ümber kirjutatud, aga on seda üles märkinud, ja et see nii oli, võivad ka teised koosolekul viibijad tõendada. Mulle paistab, et see ei ole esimene kord. Ääriveeri on sarnaseid jutte ka ennem katsutud teha „Postimehes“ ja teistes lehtedes ja laotatakse ka publiku hulgas laiali. Ma ei salga, et rahvaerakonna ja minu vahel vahekord terav on ja terve aja seda on olnud. Klaas, kuhu sealt poolt kihvtitilgad sisse tilguvad, oli täis saamas, need olid viimsed tilgad, mis klaasi täis ajasid. Ma leidsin, et tuleb rühmade esindajatega, kes valitsusest osa võtavad, ei ma tahtsin öelda, valitsuse liikmetega, kes koalitsiooni valitsusest osa võtavad, läbi rääkida selle üle, mis tekkinud. Seda tegin paari tunni jooksul. Teatasin enne seda härra Kerem'ile, kelle ministeeriumist kätte sain, et sel õhtul temaga rääkida tahaksin. Ja pärast seda, kui nõu olin pidanud, tulin otsusele, et rahvaerakonnaga koalitsioonis koos töötada ei saa. Kutsusin siis kella 6 ajal härra Kerem'i valitsuse ruumidesse ja ütlesin, et olukord on niisugune, et meie isiklik vahekord on alati hea olnud, oleme kõigis asjus kokku leppinud, praeguses valitsuses ei ole peaaegu kunagi tulnud hääletada, oleme ühel meelal asju otsustanud ja ka Narva kose suhtes jõudsime üldisele kokkuleppele, aga kui niisuguseid süüdistusi ette tuuakse, siis leian, et koostöö rahvaerakonnaga on võimata. Härra Kerem oli minuga ühel arvamisel ja tahtis kohe lahkumise palvekirja sealsamas valmis kirjutada. Ei olnud käepärast vastavat paberit, ja härra Kerem ütles, et tema

läheb riigisekretariaati ja kirjutab seal. Seal aga kedagi ei olnud, siis ütlesin, et tema ministeeriumist ka saata võib, ja kui mina oleksin paberit tooma läinud, siis võiks see paista, nagu oleksin mina otsekohe sulle kätte andnud. Härra Kerem ütleski, et tema läheb ministeeriumi ja saadab sealt. Kui välja tulin Riigivanema kabinetist koos härra Kerem'iga, siis teatati mulle, et ministrid Zimmermann ja Köster ootavad mind valitsuse koosoleku saalis. Nimelt tahtsin härra Köstriga läbi rääkida selle üle, mis sammu ette võtta, aga sain temaga ainult telefoni teel rääkida. Siis läksin nende juurde saali ja teatasin, kuidas härra Kerem selle peale on reageerinud. Peale jutuaajamist kutsusin neid härrasid jalutama, aga nad vastasid, et neil kell 7 rühma koosolek on ja jalutamiseks vähe aega jääks. Nad jäid sinna ja mina lahkusin Vabariigi Valitsuse ruumidest. Minu otsus, härra Kerem'ile niisugust ettepanekut teha, selgus kesknädalal. (V a h e l h ü ü e.) „Postimehe“ följeton oli viimne tipp. Aga ammu, juba mitu korda enne oli räägitud, et meie rahvaerakonnaga koos töötada ei saa. Siiski sai küsimuse lahendamine mitu korda edasi lükatud. Kui asi nii edasi läheb... (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Ma seletasin Teile, et see oli viimne tipp. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Kui valitsuse liikmele niisuguseid süüdistusi ette heidetakse, millest iga lugeja aru saab, et siin on niisuguste inimestega tegemist, kes oma kasu pärast riigi asju ajavad, ja teie seda lubatuks peate, siis lähevad meie vaated lahku. (M. Martna, stp: Minu arusaamine on alati niisugune olnud, aga kui omal ajal „Vabas Maas“ minuga nii tehti, siis olite Teie teises arvamisest.) Kust teie teate, et minu arvamine teine oli? (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Ma ei tea, millal seda tehti, seda ei tea ma praegu öelda, ja ma ei ole Teid takistanud selle peale reageerimast. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Meil on kohtud olemas. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Ükspuhas, see ei puutu praegu asjasse. — Nii on õieti täpselt ja selgelt härra Kerem'i lahkumise lugu Vabariigi Valitsusest. Misjaoks, mis otsustarbel seda tahetakse teisiti kujutada? Mina poliitilises taktikas ei ole nii kodus, nagu teised, ja seepärast jätan selle küsimuse arutamise nende hooleks, kes siin rohkem kompetentsed ja kodus on.

Ma ei saa aga vastamata jätta teisele asjaolule, mille härra Tõnisson ette tõi. Ma olen arvamisest, et need asjad ei kuulu veel avalikule arutamisele, need ei ole küllalt selgunud, aga siiski, kui härra Tõnisson tarvilikuks pidas etteheiteid teha Kommerts Panga asjus, olen sunnitud

mõne sõnaga vastama. Kommerts Pangale on Vabariigi Valitsus Pikalaenu Panga kaudu mitu korda abiks ja toeks olnud. Viimane abi oli vist 10. detsembril, ja siis lubati, et see on viimne. Aga kui natuke aega mööda läks ja selgus, et see viimne ei ole, siis oli muidugi küsimus palju tõsisem. Vabariigi Valitsus tegi veel viimse katse, et Kommerts Pangale anda võimalus pääseda, aga nende summade kohta, mis sinna mahutada taheti, nõudis kindlustust. Aga kui läbirääkimistele teiste pankadega selgus, et kohalikud pangaasutused ei pidanud võimalikuks suuremat osagi portfelli Kommerts Pangalt üle võtta, ja siin rahanõudmisega jälle tuld, siis leiti, et ei ole rohkem võimalust Kommerts Pangale anda, kui kindlustusi oli. Ja sellest järgnes, et Kommerts Pank pidi oma ukseid kinni panema. Võib-olla et teine valitsus oleks teisiti teinud. — Neid asju hinnata ja selle üle otsustada ei ole veel praegu silmapilk tulnud, aga ma teistsiti ei saanud, meil olid läbirääkimised selle üle. — Oli vastupidiseid arvamisi, aga lõppude-lõpuks esines ka Pikalaenu Pank sarnase ettepanekuga. See näitab, et Pikalaenu Panga juhatuse ja nõukogu olid vastavale otsusele tulnud. See oli kõik, mis mul Kommerts Panga asjus oli ette tuua.

Mis puutub muusse osasse härra Tõnisson'i teadaandest, siis pean ütleva, et härra Tõnisson on oma poliitilise credo ette toonud. Mina isiklikult leian, et praegu vaevalt moment on kõiki neid asju selgitama hakata, sest meil tuleb varsti eelarve arutamine, ja seal võivad need palju põhjalikumalt arutamisele tulla kui praegu. Ma ei saa siiski siin süüdistuse puhul ütlemata jätta oma tõsist veendumist ja arvamist. Mina isiklikult pean härra Tõnissoni süüdlaseks selles, et meil majanduslik kitsikus nii suur on. Meie poliitilised lahkuminekud on lõpmatu suured. (Naer.) Naerge peale, kui olete naeru lõpetanud, siis räägin edasi. Minu ilmavaate ja härra Tõnisson'i ilmavaate vahel on suur vahe. Mina olen alati terve oma eluaja, kokkuhoiu-politika poolt olnud ja seda mitte selles mõttes, et olen tahtnud kitsilt elada, vaid elan võimaluse piires. Praegu 55 eluaastas on mul vist esimene kord sarnane seisukord, kus mul sugugi lahtist raha ei ole. Oma kohustused tasun aga korralikult, see ei tee mulle raskusi. Mina ei ole pidanud võimalikuks shiirosid kerjamas käia ja suuri ettevõtteid teha, kui mul selleks raha ei ole. Ka tulevikus ei sea ma endale sarnaseid sihte üles. Kui niisugused ettevõtted ebaõnnestuvad, siis toovad need ülejäokäivad suur-ettevõtted asjata inimestele, pankadele ja rahvale niipalju raskusi, et neist ülepea semine on väga raske. Mina arvan, et

Eestis, kus praegu väga raske seisukord majanduslikult valitseb, see ei ole raskem kui teistes riikides, kui Soomes või Lätis, rääkimata Saksamaast, kus raske seisukord praegu väga suur. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Jah, see on meil ka palju teisem kui Lätis ja Soomes, aga mitte niipalju. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Soomes on see võimalik, sest Soome on teatavas mõttes iseseisvat elu elanud mitusada aastat, kuna meie vaevalt teist aastakümnet iseseisvalt elame. Arusaamisest sellest, kuidas seda parandada, on lõpmatu suured lahkuminekud. Laiutamise politika, mida meil aetud algusest saadik ja mida meil jätkati pärast laenu, mis Rahvasteliidu kaudu tegime, selle algataja oli härra Tõnisson. Kui tööerakond teatavate nõudmistega tagajärjel laenu tegemiseks oma nõusoleku andis, siis olime kindlal arvamisel, et meil nüüd reaalselt majandusepolitikat hakatakse ajama ja et hädaohtu karta ei ole. Ma pean ütleva, et kahjuks ei ole seda sündinud. Olen seda juba korra ette toonud, meil olid ka härra Oinaga selle üle vaidlused, — kummal meist õigus on, seda otsustab Eesti ajalugu — siin on teatavas mõttes tegemist ajaloolise sündmusega. Ma olen praegu veendumusel, et meie seda teist laenu ei ole otstarbekohaselt ära kasutanud, ja seepärast on meil praegu jälle raskused ees, ja need raskused ei ripu üksi ilmakriisist, ja võib-olla meil mitte nii suures ulatuses kui mujal, vaid need ripuvad sellest, et riik küllalt hästi ei suuda oma eramajandust edendada, et talle küllalt õiged alused ei ole seatud. Ma arvan, et praegu on aeg, kus kõik Eesti kodanikud peavad tulema ühisele arusaamisele, et nii ei või edasi kesta. Kui see politika ikka edasi kestab, siis tuleb lõpp Eesti riigile varem või hiljem. Kui riigimehed ei taha riiki surra lasta, siis peavad nad aru saama, et on piirid, kuikaugele minna võib ja kus tuleb seisma jääda. Arvan, et meie Eestis kõigi poliitiliste raskuste peale vaatamata peame selles asjas ühisele otsusele jõudma, meie ei pruugi veel kirjutada SOS, et hädas oleme, aga kui meie seda vana politikat edasi ajame, siis ka välispoolt raha loomulikult meile ei anta. Meil on ka hoiatavaid häáli kuuldavale tulnud — ma ei ole tahtnud Riigikogu ette tuua, aga Riigikogu liikmete hulgast teatakse, et välismaalt on hoiatavaid häáli tulnud. Seepärast pean tõsiselt veel täna — võib-olla homme ei ole mind siin enam — ütleva, et kui riigi- ja rahvaesindus niisugust teed tahab käia, siis, — mis suudame meie läbi viia ja kus meie oma tee lõpetame? (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Eksporttapamaja ei ole mina teinud, ei oleks teinud, ei oleks selle peale ka raha andnud.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Ei ole mõtet nüüd veel jätkata oma erakordset teadaannet... (O. Kask, tõer: Ikka ära lugeda!) ... Võib ju ära lugeda küll, aga siin on mul tähtis konstateerida seda, et Riigivanem härra Strandman katsub siin asja kujutada kogu oma päevakorra etteotoomisega, kuidas temal olnud teispäeval ja kolmapäeval kõnelema ja kus kellegagi kokku puutunud. Mida see aga seletab? Oluliselt on lugu nõnda, et rahvaerakond esitas 20. jaanuaril oma ultimatiivse seisukoha ja selle esitamise puhul oli meil härra Riigivanemaga kõnelus, mitte aga sellest, et see seisukoht pidi kõrvale jääma, vaid sellest, et meil põhimõttelikult ei saa praegusel ajal midagi selle vastu olla, kui Narva kose veejõudu osaltki katsutaks kasutada, see oleks parem, kui ootama jääda kogu veejõu kasutamisele andmiseni. — Kuidas seda võimaldada, on kaalumise asi. Seal on mitu võimalust, aga ma ei pannud rõhku sellele, mis mister Richards on kirjutanud, vaid ütlesin, et peale seda olen mina saanud asjatundjalt Inglismaalt kirja, kus meie, rahvaerakonna, seisukohta, mis meil ennegi oli, kinnitatakse. See on sellepolest huvitav, et ei saa öelda, nagu oleksid Inglise kapitali-ringkonnad arvamisel, et väike kontsessioon suurt ei takista. Seejuures oli lõpuni selge, et meie selle ultimatiivse nõudmise juurde jääme. Kui härra Majanduseminister Zimmermann oli rahvaerakonna rühma liikmete vastu seletanud, et temal midagi suure optiooni andmise vastu ei ole enne väikest kontsessiooni, aga ei ole veel sellega toime saanud tehnilistel põhjustel, siis oli tunda tema soovi, et temaga peaks kõnelema. Kui temaga pärast sellest kõnelesin, siis rõhutasin sama seisukohta, mida omal ajal olen rõhutanud härra Riigivanema vastu. Majanduseminister oli siis nõus väikest kontsessiooni seisma panema ning suure optiooni välja andma. Teisel päeval võeti aga see seadus ometi üldkomisjonis II ja III lugemisel vastu! (Keskest: „Postimehe“ följetonist.) Minul ei ole sellest aimu; ma olin sel ajal Tallinnas. Pealegi ei saa peatoimetaja följetonist kõike lugeda. (Riigivanem O. Strandman: Peatoimetaja annab tooni.) ... Toon ei olnud „Postimehe“ oma. See, mis följetonis oli öeldud, see muusika oli ühe tööerakonna rühma liikme virgutusel sündinud! Sest teatavasti on „Sakala“ Viljandis tööerakonna häälekandja. Seal on nimelt 18. jaanuaril kirjutatud järgmist: „Meil paneb end maksma üks väliskapital, nimelt Saksa kapital, kes viimasel ajal õige aktiivselt peale tungib... räägitakse Toompeal ka valitsuse kriisist, see ei pidavat tulema mitte varem ega hiljem, kui on vastu

võetud Narva kose osalise kasutamise kontsessiooni seaduseelnõu. Nõnda olevat lepitud kokku...“ (N a e r.) Mina mõtlen, et see naljahammas, kes „Postimehe“ joone all kirjutas, on oma mõtteleenul kokku puutunud nendesamade allikatega, kust ka „Sakala“ on ammutanud, ja minu muusika ei ole seejuures sugugi mõõduandev olnud. Ei võida riiklikku aktsiooni nii kergesti muusikaliste väljenduste peale rajada, mille ulatus võib teine olla, kui minister Zimmermann ja Riigivanem seda on interpreteerinud.

Igatahes oli selge, et kui rahvaerakonna seisukohti mitte ei respektierita, siis ei saa rahvaerakond enam kaasa minna valitsusega. Mis seal ühel- või teiselpool kõrval sündis, seda ei saa rahvaerakond otsustada.

Kui nüüd Riigivanem selle oma aktsiooni juures, millest tema täna nii pikalt kõneles, on eriti tähtsaks pidanud veel oma sammu ja seisukohti avaldada tagantjärele ametlikus teadaandes, kõigele ilmale neid serveerida, siis tundub mulle, et siin ei ole mitte tegemist haavatud enesetunde kaitsega, vaid see on sihilik lavastus rahvaerakonna arvel. Siin katsutakse tagantjärele hoopi anda ja arvatakse, nüüd on juba suur skandaal sündinud rahvaerakonna arvel, et ta on välja tõrjutud koalitsioonist. See etendus ei imponeeri aga meile põrmugi. Sest ta on veidi hilja tulnud. Rahvaerakond oli Riigivanemale härra Strandman'ile lausa välja öelnud, et tema on tüdinenud koalitsioonist, kui seal asju nii aetakse. Nüüd sel põhjusel siis julgust võtta ja aktsiooni käima panna rahvaerakonna eemaletõrjumiseks, on täiesti üleaarne vaev! Seda jõupingutust ei olnud tarvis, seepärast et rahvaerakonnale oli selge, et kui valitsuse nõudmisel viiakse seaduseelnõu läbi, siis ei saa rühm enam kaasa töötada. Mis on valitsuse koosolekul arutatud ja lubatud teha, see ei kohusta meid. Riigivanem kinnitab juba 2. jaanuaril, tema vastutab selle eest, et saadetakse Briti firmale „Standart Industrial Trust Ltd.“ telegrammiline teadaanne, et valitsus on põhimõttelikult valmis aktsiooni andma ja ootab ainult, et „Industrial Trust“ saadab oma täisvolilise esindaja aktsiooni lepingule alla kirjutama. Kuid pärast selgus, et härra Riigivanema enda redigeeritud telegramm oli saadetud Londoni hoopis vastupidise sisuga! Aktsiooni andmise asemel oli seletatud, et valitsus on heameelega nõus läbi rääkima...

Selle manöövriga saadi seda kätte, et kontsessiooni soovijad ei saanud tõsiselt võtta seda valitsuse tahteavaldust. Ei saadud saata siia tehnilist personaali meie olukorda uurima, et siis kiires korras võtta seisukoht lõpliku kontsessiooni suhtes,

vaid pidi oodatama, missugused tingimused valitsus ikka veel esitab. Selle tagajärg on see, et ei saadud kontsessiooni küsimust lahendada, vaid vahepeal pandi kiires korras käima väikese kontsessiooni seaduseelnõu, mille läbiarutamine ja läbi viimine oli üld- ja rahaasjanduse komisjonis seismas.

Nii lihtne ei ole see asi, nagu oleks siin Riigivanemale ja Majanduseministrile veel ainult natuke aega tarvis, et teksti vormuleerida, kuidas seda aktsiooni anda. Kui kindlatest lubadustest hoolimata saadeti vastupidine telegramm, siis ei olnud mingit tahet asja teisiti korraldada, vaid katsuti viivitada ja ootama jääda. Kõik muu oli selle juures õieti nagu sellele pildile raamikis katsutud tuua, aga see segab ainult pildi mõju. Selge on see joon, mis Riigivanema lubadustest enne kui pärast on läbi käinud ja mida faktiliselt on meie poliitilise elu käik tõsisel valguses näidanud.

Mis puutub ilmavaatelistesse vahedesse härra Riigivanem Strandman'i ja minu vahel, siis ei ole niisugustel deklamatsioonidel küll Eesti riigi ja rahvamajanduse arenemise seisukohalt mingit väärtust, kui siin härra Riigivanem püüab nii pateetiliselt kujutada seda heroilist seisukohta, mis temal on Eesti rahvamajanduse terendamiseks. Oleks vististi liiga intiimne vastastikku siin serveerima hakata üht või teist isiklikkudest vaadetest ja tegudest oma isiklikus majapidamises ja kulutuste tegemises. Kui siin härra Riigivanem tuleb nagu saladuslikkude märguandmistega, kuidas tema on „kokkuhoidlikult“ elanud ja mõni teine on ainult „võõra rahaga talitanud“, siis võiksime minupärast lasta väikese ekspertkomisjoni, kas või vahekohtu näol valida, ja selle järele vaadata, kumb on isiklikus elus rohkem kulutanud, kumb on lasknud kullikesi, nii väikesi kui suuri, rohkem liikuda! Kui tahetakse seda kapiitlit seletama hakata, siis võin mina väga huvitavaid asju ette tuua. Igatahes ei ole mitte mina, kes siin alla jääb!! (N a e r.)

On nimelt selge, et mina võin kõik arved päevavalgele tuua, aga ei tea, kas kõik teised seda saavad! Selle eest, mis ma olen kulutanud ja mis ma ette võtnud, — selle eest vastutan mina täielikult! Ei ole mul haudamineku mõtetki, enne korraldan veel mõned asjad! (N a e r.) Et ma aga selle piskuga, mis olen võinud ära teha, võin rahul olla, seletab elu ise rohkem, kui minul tarvis sõnu kulutada. Seepärast jäetagu isiklikud riivamised ja mõistaandmised kõrvale! Nendega minust jagu ei saada!!

Mis puutub sellesse, kuidas meie rahvamajanduse arendamise seisukohalt üht või teist vaatekohta tuleb hinnata, siis

võin öelda, et meil nüüd kitsastel aegadel on otse nagu suureks vooruseks tehtud ikka kõnelda ainult sellest, et iga hinna eest tuleb kokku hoida. Kes on siis õieti laiatamise poolt kõnelenud?! Seda kokkuhoiu tarkust ei ole tarvis oma monopoliks teha! See on üldine arusaamine. Kui meie aga kõneleme oma majanduslikkude raskuste kõrvaldamisest ainult kokkutõmbamise, ikka ainult kärpimise teel, siis võime julged olla, et meie varsti juba tõmbame endal hinge päris lõplikult kinni! (Pahemalt poolt: Õige!) ... Ei ole see kellegi majapidaja, kes ülepea on midagi ära teinud, kui ta ainult kõneleb, et kõik kokku! See õpetus on õieti riigimeheliku saamatuse jutt, kellel ei ole võimalik midagi ära teha seepärast, et puudub fantaasia, kogemus, tahtejõud! (Naer.) Ja fantaasia iseäranis seepärast, et ilma fantaasiata kõik need käperdid, kes kuidagi ülenduvad, midagi ette võtta ei suuda!

Ja vaadake, seepärast arvan mina, et õigel kohal kokku hoida ja seal kulutada, kus see tarvilik ja soodne, see on palju suurem tarkus!

Kuid ega lihtsate deklamatsioonidega suurt ära teha ei ole. Tule ja näita teoga, kus on osatud kokku hoida ja kus see kahjuks ei ole! Selle poolelise aasta jooksul, kus valitsus on töötanud Riigivanem Strandman'i juhatusel, ei ole mina mitte näinud, et tema suund oleks osutunud kulude alal õigeaks, ehk oleks osatud kokku hoida. Nii ei ole see peatükk sugugi heroiline, nagu see vahest paistab, vaid kaunis igapäevane proosa!

See ei ole niisugune asi, nagu võiksimme oma majandusepoliitilise programmi nii lihtsaks teha, et seal ikka ainult tõmba maha, kustuta ja kärbi! Meie oleme näinud, kuidas härra Riigivanem Strandman alates 1923. aastast just meie põllumajandust kui Eesti rahvamajanduse kandealust otse meelevalduslikult on rõhutanud. Lugesin veel neil päevil uuesti, kuidas selle seletuse järele meie põllumajandus olevat see suur kandealus, kust meie rahvamajanduse tervendus peab algust võtma.

Mis on siis nüüd katsutud valitsuse poolt meie põllumajanduse seisukorra kergendamiseks teha?! 30 miljonit krooni on meie taludel lühiajalisi vekslilaene, 40% kõigist taludest on meil koormatud. Kuna Põhja-Eestis on võrdlemisi vähe koormatusi, langeb koormatuse raskus Kesk- ja Lõuna-Eesti peale. Iseäranis Tartu-, Pärnu-, Viljandi- ja osalt ka Järvamaal on valdu, kus kuni 80% on taludest püsti hädas. Ruineeritakse nüüd mitte ainult kinnisvarade, vaid ka vallasvara mahamüümise teel talupidamisi. Tõrjutakse välja oma majanduslikust seisukorrast inimesed, kes on mitmed põlved

oma kohti pidanud. Valitsuse nimel aga deklareeritakse: midagi ei ole teha, kiitsa ajaga kannata! Kui nüüd valitsuse majandusetarkus laseb hävineda just meie ettevõtlikumad ollused põllumajanduse alal, ilma et ta õieti lillegi liigutaks positiivseks korraldamiseks ja abiandmiseks, siis tulete Teie veel kõnelema, et see on kitsa olukorra kohane?! Mis jääb siis järele meist?! Kuidas tahetakse produtseerida, kui Teie produktsiooni tegurid rahvamajanduse alal hävitata, ilma et abinõusid otsitaks nende koorma kergendamiseks!? Kas seal oli mõnes kohas tõesti konsumlaenude tegemine süüdi, või olid instruktorid nõu andnud ülearu seemet muretseda, kunstpõllurammu kasutada, võib-olla mõni tegi ülearu ikalduselaenu, — seda ei saa nüüd enam tagantjärele kuskil palju selgeks teha. Kindel on aga, siin peab meie rahvamajanduse päästmiseks kindlad abinõud tarvitusele võetama, et seisukorda lahendada! Ei saa mitte rahulduda sellega, et ükstapuhas, kelle käes varandused on, nagu 1923. ja 1924. a. deklareeriti. See on tühi jutt nüüd, kus meil talud nii tühjad on, et kukelaulugi neis kuulda ei ole! Tarvastus — Viljandimaa jõukamas vallas — ja ka paljudes teistes valdades on oksjonid välja kuulutatud suuremas osas taludest. Kes suudab sinna siis asuda, et seal edasi produtseerida, et seal varandusi luua endiste varanduste asemele!? Isegi kui tuleksid inimesed asemele, siis on nad vähese varalise jõuga, väheste kogemustega. Igatahes ei kohane nad, et produtseerida maksimumi.

Siin nüüd ennast trööstida sellega, et meil peab vooruseks olema ainult kokkuhoidmine, — see on endapettus. Ainult sellest abi otsida, ei tähenda raskuste rahulikku lahendamist, vaid paastumist hädas. Ei ole põhjust teisi asju siin üksikult ette tuua, enne kui neid on puudutatud. Kui aga tullakse väidetega, siis vaata, mis nad väärt on, ilma et ainult deklamatooriliselt saadaks lahendada küsimusi. Siin tuleb end kokku võtta positiivseks teotsemiseks, mitte aga asjast üle saada vormilikult. Ja mitte selleks, et teha sheste, vaid positiivseid samme!

Riigivanem O. Strandman: Narva kose asjus, lugupeetud Riigikogu liikmed, võin härra Tõnisson'ile vastata, et lugu oli nii. Ma ei mäleta, see oli vist jaanuari alguses, kui härra Tõnisson pööras minu poole, et lugu on niisugune, kui Teie pooldate optiooni andmist, ja pani vastuse teksti ette, mis tuleb ära saata. Ma ütlesin, et isiklikult pooldan optiooni andmist, Teie teksti aga ei saa vastu võtta, ma pean enne kaaluma ja läbi arutama. (J. Tõnisson, rhv: Aga põhimõtteli-

kult pooldan, saadan ise ära ilma valitsuseta.) Ja pooldan ka terve aja. (J. Tõnison'i, rhv vahelhüüe.) Olin ka valmis ise saatma. Ja kui ma olin endale materialid muretse nud — meie ei saa nii, et anname optiooni elektrifitseerimise peale, kui ei ole päris selge, mis tähendab terve Eesti elektrifitseerimine ja mis nõudmised seal on; mina kui ametlik isik pean selguse muretsema, mis tähendab terve Eesti elektrifitseerimine, ja mis peale optioon antakse, — ja oli päris loomulik, kui ma teksti läbi lugesin ja ütlesin: ilma et keegi siia tuleks ja ära seletaks, mis meie elektrifitseerimise all mõistame, ei saa seda otse teha. See peab selge olema. Ei ole veel mitte selge, mis tähendab terve riigi elektrifitseerimine. Ja kui selge ei olnud, siis pidi seda selgitama. Kui siin selles asjas venitamist mõistetakse, siis on mõtetus niisugune arusaamine.

Mis puutub pateetilisusse ja heroilisusse, siis ma arvan, et härra Tõnison siin minule mitu silma ette annab. Mina ei karda seda sugugi öelda, et minul fantaasia puudub. Olen kaunis reaalne inimene ja ei taha fantaasiaga töötada. Arvan, et sellega kaugele ei saa. Vaatan selle asja peale lihtsalt. Mina ei taha meie majanduseelu lihtsaks teha, vaid mina tahaksin seda fantaasiailmast maa peale tagasi tuua, temale reaalse aluse anda. Selles seisab meie vahe.

Kui räägitakse abinõudest, siis praegune valitsus, kas ta palju on teinud või vähe, ütleme, et ta ei ole osanud palju teha, siis Teie, härra Tõnison, esinege ühe reaalse programmiga oma suure fantaasia allikast, et näidata, mis tahate teha, et see Teie fantaasia reaalne alus on tõesti Eesti riigi päästmine ja materiaalne alus selleks, et näidata, kuidas seda teha. Võibolla olen mina siis esimene, kes otsekohe julgeb öelda, anname valitsuse Teie kätte. Arvan, et ka Riigikogu usub seda. Aga kui siin suuri sõnu teha, et fantaasia abil katsetakse riigi majanduslikku seisukorda parandada, siis kardan, härra Tõnison, et see mind, Riigikogu liikmeid ega Eesti rahvast ei veena. Teie võite endale teatud poolehoidu koguda, sest meil on palju inimesi, kelle seisukord praegu on väga raske ja juba selles mõttes on seal praegu kerge poliitikat teha. Aga et see meie riigi rahvast ja majanduslikku seisukorda päästaks, sellesse minul oma väikese fantaasiaga usku ei ole.

J. Tõnison (rhv, fakt. märk.): Konstateerin, et kui „Standard Industrial Limited“ palus optiooni Eesti jõuallikate uurimiseks kuue kuu jooksul, et siis esineda ettepanekuga lõpliku kontsessiooni saamiseks, ei ole seal sugugi tahetud otsust teha Eesti üldise elektrifikatsiooni kava

kohta, ei ole ka nõutud mingit töötust, anda kontsessiooni teatavail eeltingimusil, vaid on nõutud: Andke meile võimalus, et meie oma tehnilise personaaliga, oma asjatundjatega õpime tundma põhjalikult Eesti majanduslikka ja ka kultuurilisi olusid selleks, et siis kuue kuu jooksul esineda lõpliku ettepanekuga kontsessiooni saamise asjas. Selle kontsessiooni sisu oleks siis ära määratud, kui olukord juba tundma õpitud. Järelikult ei olnud võimalik nõuda mingeid eritingimusi optiooniks, kuidas üldise elektrifikatsiooni kava teostamine võimalik on, vaid jutt oli sellest, et oleks võimalik meie olusid uurida, ilma et valitsus annaks kontsessiooni teisele. Kui oleks esitatud mingid ettepanekud, mis ei oleks vastuvõetavad olnud, siis ei oleks valitsus selle optiooniga kuidagi seotud olnud. Selles mõttes ei oleks ka tarvis olnud mingeid ligemaid stuudiume selle kohta, kuidas elektrifitseerimine läbiviidav on. Optioon oleks muidu ka läbiviidav olnud.

Riigivanem oleks võinud oma seletuse järgi ilma valitsuse otsust ootamata selle optiooni ära saata just sellepärast, et see lihtne ja selge oli. Temal oli tarvis tutvuneda kirjavahetusega, mis vahepeal tulnud. Seepärast ei olnud tarvilik erilisi tingimusi optiooni kohta ära oodata.

Mis puutub meie majandusepoliitilistesse vaadetes, siis ma ei ole õigustatud neid faktilises märkuses ette tooma, kui aga see tarvilik peaks olema, siis edaspidi kõneleme sellest.

J u h a t a j a : Rkl. Tõnison, Teie kõne- aeg on läbi.

Majanduseminister J. Zimmermann: Ma tahtsin juurde lisada, et viivitust tekitab see, et trust nõuab mitte üksi optiooni, vaid ka kontsessiooni kava Eesti elektrifitseerimisele. (J. Tõnison, rhv: See on alles pärast seda, kui valitsus omalt poolt andis tingimused.) Seda aga nüüd nii kiiresti anda, see tekitab raskusi, ja seepärast peaks härra Tõnison aru saama, et minul seda otsekohe praegusel silmapilgul on võimata anda.

Mis puutub üldisse korrasse, kuidas seal teotseda trusti suhtes, selles leppisime meie härra Tõnison'iga kokku teisipäeval, ja praegu mina oma tehnilise aparadiga kaalun, kas seda nii täita saab, kuidas meie mõlemad seda arvasime korraldada.

J. Tõnison (rhv, fakt. märk.): Võin konstateerida, et ettepanekus, mis „Standard Industrial Limited“ saatis Briti saadiku ja konsuli kaudu optiooni saamiseks, oli lühidalt öeldud, et palu-

takse optsiooni Eesti jõuallikate uurimiseks. Pärast, kui valitsuse poolt esitatakse nõudmine „Standard Industrial Trust Limited’ile“ oma seisukohta lähemalt avaldada, siis ütleb trust, et enne ei saa tema oma seisukohta avaldada, kui valitsus oma nõudmisi ette ei ole toonud. Nii et kui oleks tahetud optsiooni kohe anda, siis ei oleks tarvis olnud neid nõudmisi ette tuua, ja asi oleks lahendatud olnud. (Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n : Härra Tõnisson, mille peale optsiooni?) ... Kui vaatate, härra minister, seda telegrammi, mis Briti konsul saatnud, siis näete, et seal on öeldud: Eesti jõuallikate uurimiseks ja siis ettepanekute tegemiseks kontsessiooni saamiseks.

O. K a s k (töer): Auväärt Riigikogu liikmed! Täna erakorraline teadaanne algas suurte shestidega, mis väga omane rahvaerakonnale. (J. Tõnisson, rhv: Mis shest see oli, ma pidin ruttu lugema!) Kuid nüüd on meeleolu väga rahulikuks ja vaikseks jäänud, ning jutt läheb telegrammide saatmisest ning sellest, kuidas telegrammide sõnastusest katsutakse teistviisi aru saada. Nii et see ärritus oleks just kui nulliks muutunud.

Ma ei taha pikemalt peatuda pisiasjade juures, sest ma ei saanud jälgida hästi erakorralist teadaannet ja seepärast ei saa nende suurte süüdistuste peale üksikasjalikult vastata enne, kui stenogrammid tulevad. Kui siin valitsuse tegevust maha tehes ja arvustades ette toodi niisuguseid suuri küsimusi, nagu põllumajanduse kriisi, põllumajanduslikkude laenu küsimus, ja kui siin nii raskeid etteheiteid valitsusele tehakse, kas ei ole see siis üks kabjahoop erakonna juhi poolt oma ministrile. Kogu aeg on valitsuses olnud Põllutööminister Kerem rahvaerakonnast, kes kõige aja loiaalselt valitsusega kaasas töötanud. Nüüd öeldakse, et ka see tegevus, mis põllumajanduse alal olnud, on halb olnud. Seda öeldakse oma mehele. (J. Tõnisson, rhv: See kabja lähedus, mis Teile omane näib olevat, on ekslik. Mina ei ole selle kabjaga nii ligidases ühenduses, ja minister Kerem’it mina ei ole puudutanud, see puutus Majanduseministrisse.) Põllumajandust juhib Põllutööminister. (J. Tõnisson, rhv: Põllutööminister esitas juba kevadel selle seaduseelnõu. — Kaitseminister O. Kõstri vahelhüüe. — J. Tõnisson, rhv: Kuulge, Teile oma mehelikkusega ärge nüüd tulge, see on ka õige problemaatiline.)

Lugupeetud härra Tõnisson räägib kapjadest, mina pean ... (J. Tõnisson, rhv: Ei, Teile räägite kapjadest.) Teil on, härra Tõnisson, üks ratsahobune, ja see on Narva kosk. (J. Tõnisson’i, rhv vahelhüüe.)

J u h a t a j a : Rkl. Tõnisson, vast Teile lubate, et meie kodukorra järgi edasi läheme. (J. Tõnisson, rhv: Ega ma ei sega, ta aga ärgu tulgu oma kabjaga. — N a e r.)

O. K a s k (töer): Ma saan aru, et härra Tõnisson’ile ei ole armas ... (J. Tõnisson’i, rhv vahelhüüe.)

J u h a t a j a : Rkl. Tõnisson, ma palun Teid korda tähele panna. (J. Tõnisson, rhv: Ta tuleb oma kabjaga.) Rkl. Tõnisson, ma teen Teile märkuse.

O. K a s k (töer): Nähtavasti on siiski valus see lahkumine ja seepärast kõik see keerutamine selle ümber. Teile räägite, et rahvaerakond esitas ultimaatumi valitsusele üks päev enne, kui see lahkumine tuli. Meie oleme neid ultimaatumeid palju näinud. Riigikogu liikmed mäletavad, et enne jõulu esitati täpselt samasugune ultimaatum ... (J. Tõnisson, rhv: Missugune see oli?) Mina täpselt seda ei mäleta, mis päeval see oli, aga ajalehed kirjutasid sellest. Meie oleme neid palju näinud, aga see on ikka üks plaks ja sorr, ja nii oleks see ka nüüd lõppenud. Nüüd peab aga seda asja teisiti muidugi seletama, ja ebatõtt ette tooma. (J. Tõnisson, rhv: So!) Lõpuks pole ju see tähtis, kuidas see lahkumine oli. (J. Tõnisson, rhv: Noh, Teile rääkige tõtt!) Mina räägin tõtt, aga kahjuks Teile häälekandja seda ei tee. Mina olin üldkomisjonis, rääkisin seal mõne liikmega, ja kui ma läksin 1/7 Riigivanema juurde, siis oli juba kõik selgunud, ja kokkulepe härra Kerem’i ja Riigivanema vahel aset leidnud. See oli 1/7 sündinud. Üldkomisjon võttis teisel ja kolmandal lugemisel vastu umbes kell 7 Narva kose kontsessiooni elnõu. Seda teavad kõik komisjoni liikmed. Kuidas saab siis olla, et kui rahvaerakond nägi, et võeti seadus kolmandal lugemisel vastu, siis esitati lahkumispalve. See on päevalselge, et asi koguni teisiti oli, ja ei olnud Riigivanem huvitatud, sest valitsus ei mõelnud forsseerida. See, mis Riigikogu komisjon teeb, see läheb harilikus korras. Samuti oli täna III lugemisel see seaduseelnõu arutamisel, ta tuli rahaasjanduse komisjoni juhatuse poolt päevakorda, sest et rahaasjanduse komisjonil ei olnud muud päevakorda võtta.

Lõppude-lõpuks ei ole ju sugugi tähtis, kas rahvaerakond välja pukseeriti valitsusest või lahkus ta valitsusest ise. On selge, et härra Kerem on valitsuse esindaja ... (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a : Ma leian, et Teile ütlus „pukseeriti“ ei ole sünnis, palun korda tähele panna.

O. K a s k (töer): Ükskord tõesti, nagu auväärt Riigivanem ütleb, saab mõõt täis ja siis ei peaks krokodillipisaraid valama.

Mis puutub küsimusse, kuidas rahvaerakond vaatab ametnikkude koondamisele ja 7 ministeeriumi seadusele, siis peab ütleva, et kui valitsus koondamist ette võtab ja kui valitsus on sunnitud koondama, siis ei ole midagi parata. Ja kes on harilikult selle vastu? Ikka esimeses joones on „Postimees“ ja abihäälekandjad selle vastu, et vaadake, meie ei tohi seda teha. (J. T õ n i s s o n, rhv: Kuidas koondada?)

Härra Luiga, peatoimetaja „Päevalehe“ juures, ütles õieti, kui rahvaerakond hoiatas eelarve kärpimiste juures, et nende abinõude juures, mis teie propageerite, kuigi kaugele ei saa. Teil on suured shestid ja fantaasia. Teete demagoogiat riigiametnikkude juures. (J. T õ n i s s o n, rhv: Kes on seal rohkem demagoogerinud kui tööerakond? Meie ei ole kellelegi demagoogiat teinud. Teie õpilased meie ei ole.) Kogu aja algusest lõpuni olete demagoogiat teinud.

See ei ole ainult meil. Alles hiljuti tuli teade, kuidas teised riigid peavad depressiooni all võitlema. Nii on Saksamaal eelarve esitatud... (M. M a r t n a, stp: Teiste riikide raskused ei tee ometi meie koormat kergemaks.) Kerge on arvustada, lubada, meie teeksime kõik, ainult valitsus on see patuoinas, ei anna paradiisi, kärbib, tõmbab kokku. Vaadake lahtiste silmadega. Saksamaal on kokku seatud eelarve puudujäägiga 1½ miljardit, samuti Prantsusemaal puudujäägiga 1½ miljardit franki. Need on jõukad riigid, ja missuguste raskustega nad võitlevad. (M. M a r t n a, stp: Pidage seda mees, mis teised riigid sotsiaalaladel läbi viinud!) Härra Martna, võib-olla oleme just, kui tahame otsekohesed olla ja öelda, seetõttu puudustesse sattunud ja meil raskused nüüd käes, et oleme sotsiaalpolitika alal kaugele läinud ja rohkem korraga käsile võtnud, kui jõud on lubanud. (M. M a r t n a, stp: Teil on julgust seda väikest meest tampida.) Tööerakond on julgenud riiklikkudel rasketel momentidel seda öelda ja seda teha, mis tarvis teha. (V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt. — J u h a t a j a koputab haamriga.) Võtke terve meie väiketööstus, käsitööstus, kõik väikesed inimesed, kingsepad, rätsepad j.n.e., missugune uputus on neile kaela aetud igasuguse statistikaga, igasuguste sotsiaalsete korraldustega — laske parem need inimesed rahus elada. Vaadake, igasugune niisugune sotsiaalsete korralduste läbiviimine, statistiliste andmete kogumine, kõik see nõuab hulga ametnikke, bürookraatlikku rahvaklassi. Sellele, niisugusele teele on üle mindud sotsiaalsete

korralduste täitmisega, mis maksma pandud. Sellega on liiale mindud. (L. J o h a n s o n, stp: Üleliia sotsiaalpolitikat, mis Teie mõtlete selle all, seletage lähemalt, ärge tarvitage üldisi lauseid.) Igaüks peab rehkendama iga meie riigiametnik ja laialdane ametnikkudepere, et kui mujal riikides on niikaugelt mindud, et on palku kärbitud 10 kuni rohkem protsenti, siis on meil palkade kärpimine ja vanusetasu kärpimine ära hoitud. Üldise koondamise juures, kui mõned piiramised on ette võetud, siis on see paratamata, ja sellest on rohkem kasu kui otsekohesest palkade kärpimisest, ning sellest peaksid arusaavad kodanikud, ametnikud aru saama, et see sünnib ajal, kus terve riik ja rahvas kerget aega üle ei ela.

Töövõimaluste lubamises tehti valitusele etteheiteid, et sel alal ei ole valituse poolt midagi tehtud. Härra Tõnisson tuletagu meelde suurt gosudarstvennoje soveshtshaniat, kuipalju seal räägiti, ja mis oli tagajärg? Mingit praktilist tagajärge ei olnud. Ka meil ei ole tarvis nii suurt rääkimist.

Ma ei saa kõigi punktide juures peatuda, see viiks liiga pikale, vaid tulen peaküsimuse juurde tagasi. Kui alguses deklareeriti, et rahvaerakonna esindajad on üldkomisjonis selle eest seisnud ja võidelnud, et üld- või suur kontsessioon arutamisele võetakse ja katkestatakse väikese kontsessiooni arutamine j.n.e., siis lubage, et ma siin, härra Tõnisson, tähendan, et ma olin ühes komisjonis, kus seda küsimust arutati, kui just Teie aktsiooni ette võtsite ühe telegrammi järele Londonist, siis ütles üks lugupeetud Riigikogu liige komisjonis, kes kuulub Teie erakonda ja kes majanduslikult mõtleb, ma võin ju sõnades eksida, et meie ei tohi oma riigi aparati ja parlamenti alandada, et kui tuleb üks telegramm, kohe katkestame oma töö ja tegevuse. Kontsessiooni eelõu tuleb edasi arutada, kuna teine asi läheb oma soodu ja käiku.

Ma arvan, et kõik majanduslikult mõtlevad inimesed Teie rühmas saavad sellest väga hästi aru, et Teie suur ratsahobune, Narva kose täielik väljaehitamine, lõpmata raske on, et need 100.000 hobusejõudu ja 70.000 kilovatti võib-olla veel kaua Soome lahte voolavad. Ja kuulge, oleme otsekohesed ja avameelsed. Meie peame olema otsekohesed ka iga sõbraliku pakkumise, iga sõbraliku firma vastu, näiteks Inglismaalt, ja ei pea neile pimesilmi ütleva ja neid pimesilmi ligi meelitama. Peame rehkendama sellega, et suur kontsessioon, mis praegu lärmi lööb, maksab 7 miljardit ja sellest kapitalist üksi tuleb väga suur protsent, mis välismaale läheb välisvaluutana. Kes mitte naiivid ei ole, peaksid aru saama, et seda raha oleks

hüdaohtlik mahutada sinna, eriti piiri äärde. Teie olete lugenud, et meie in-seneride arvamisest läheb 100% üksteisest lahku, ja siin on tõesti hüdaohtlik see fantaasia. Meie peame tõesti seda nõudma, ja hea oleks kui Majanduseministeerium ise algataks, et loodaks rahvuslik jõukomitee, nii nagu teistes riikides, kes siis elektrifitseerimise kava välja töötab, kuid ei või liiga fantastilise plaaniga lihtsalt kodanikke ärritada ja sealjuures meie riigitegelasi inetult kahtlustada, kui ometi selgesti deklareeritakse, et on kasulik, kui osalist jõudu kasutaksime, ja et see osaline kontsessioon ei või takistada tulevikus kose täielikku väljaehitamist, (J. Tõnisson, rhv: Kui ta takistab?) Aga kui ta ei takista! Komisjonis on seda põhjalikult selgitatud. (V a h e l h ü ü d e d.) Selles osalises kontsessioonis kavas on väljaostmise tähtjaded ette nähtud, uus kontsessioonär võib välja osta või üle võtta — see on kõik seaduseelnõus ette nähtud, ja eelnõu ise tuleb Riigikogusse. Kui siinjuures aga ikka ratsutatakse Narva kose seljas ja üles ajate inetuid kahtlustusi meie riigitegelaste vastu, siis on see kihvt, mis kihvtitab meie riiklikku tunnet üle riigi. Teie võite muidugi katsuda sellest poliitilist profiiti lüüa, kuid niisugusel teel seda teha on inetu. (J. Tõnisson, rhv: Töerakondlane kõneleb nüüd seda.) Ma tean, härra Tõnisson, et siin on teatud traagika. Kogu aja olete kõnelenud 60-tuhandelisest hobusejõust, igal kõnekoosolekul olete sellest rääkinud. Mul on praegu siin ajalehed kümne aasta eest ja selle kümne aasta jooksul olete teie rahvast toitnud sellega: kui 60 tuhat hobusejõudu hakkab valgustama Eestit, siis on paradiis lahti! Nüüd langeb see tegelikku, reaalsesse ellu tagasi, asutakse järk-järgulisele kasutamisele ja näidatakse, et väga riskantne on paugupealt kose tervele kasutamisele asuda, kus meil ainult 1/7 Londoni rahvaarvust on ja kus meil riskantne on raha niiviisi paigutada. Kas saame meie oma majandust selle järele viia ja kas arvate, et leiame kogu sellele elektrile turgu. Ja kas Teie arvate, et ükski väliskapital ilma garantiita midagi teeb. Nõudsite 10 aasta eest, et ainult riik peab ise jõujaama ehitama. Kuid kahjuks elu on siin kriipsu läbi tõmmanud, ja mitte fantaasiavallas liikuv inimene ei saa seda otsustada, vaid siin peab asjalikult kaaluma nende loodusejõudude kasutamist. Siin ei tohi ratsutada demagoogia vallas.

L. J o h a n s o n (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Meie oleme kuulnud kahelt poolt seletusi selle üle, kuidas ja misugustel põhjustel lahkus valitsusest minister Kerem. Meie oleme kuulnud ka etteheiteid kahelt Eesti kodanlikult juhilt

üksteisele kulutamise kohta, ja vaidlused on keerlenud selle üle, kumb neist on rohkem kulutanud.

Etteheited on tehtud selle kohta, et kes on enam demagoogiat teinud neist kahest erakonnast. Need on kõik sarnased küsimused, mille kohta meiegi opositsioonis veel rohkemgi kuuleksime, kuid see ei ole asja sisu. Sisust on üks kui teine mööda hiilinud, selle konflikti tuumast, mis on toonud osalise valitsuse kriisi. Ühest küljest on toodud Narva kose osalise kontsessiooni väljaandmine, teiseks, et kahe erakonna lehed on kirjutanud väga raskeid kahtlustusi valitsuse ja ta üksikute liikmete vastu. See oli Riigivanema erakonna häälekandja, kust tsiteeris rkl. Tõnisson. Selles oli öeldud, et enne ei tule kriisi, kui osaline kontsessioon vastu võetud. Analüüsige, mis see sisaldab. Kas see on vähem kahtlustus kui see, mis oli teise valitsuse erakonna lehe joone all. Siin ilmus see joone peal. Need kaks lehte, valitsuse erakonna lehte — tol ajal, kui „Postimees“ seda kirjutas, oli ta ka valitsuse erakonna leht —, tõstsid raske süüdistuse Riigivanema ja ministri vastu. Neil kodanikkudel, kes kaugel seisavad praeguse valitsuse ja ta ministeeriumide tegevusest, kes ei saa vaadata kabinetidesse, kes ei tea neid keerdkäike, mida mööda käimas võitlus suurema Eesti loodusevara ümber, neil on raske siin orienteeruda, ja seepärast juba lihtkodanikude, harilikude kodanikkude seisukohalt oleks selle küsimuse selgitamine kõigepealt tarvilik. Sest kui Riigivanema oma erakonna leht niisuguse... (K. B a a r s'i, töer vahelhüüe.) Härra Baars tahab öelda, et „Sakala“ ei ole Riigivanema erakonna leht, aga härra Baars istub Riigivanema erakonnas, ja kui jutt „Sakalast“, siis ei istu ta seal! Siit kõnetoolilt on püütud ka sedagi seletada, nagu ei oleks „Vaba Maa“ Riigivanema erakonna leht. „Sakala“ on valitsuse erakonna leht, ja see annab tõsisema kuju sellele kirjutisele.

Siin kõlab praegu nii, kui meie paralleeli tõmbame niisugustele nähtustele poliitilises elus — nagu nägime Austrias Straffella ja Vagoun'i loo juures. Seal tõid valitsuse kriisi eel samasuguseid süüdistusi erakondade häälekandjad.

Rahva seisukohalt, kodanikkude seisukohalt, kes kaugel seisavad, on tarvis, et siin üks kui teine pool ütleks oma seletuse. Nagu meil rahaasjanduse komisjonis tähendati, olevat asi antud prokuröri kätte. See ütleb veel vähe. See protsess võib kesta kaua. Oleme kuulnud, et neist ridadest, kus praegu valitsus asub, on varematal aegadel, kui nende kohta süüdistusi tõsteti, asi kohtu kätte antud, mis aga tänapäevani

kohtus lahendamisele ei ole tulnud. Omal ajal lubati rahvaerakonna häälekandja valimiste eel tehtud kihutusetöö puhul toodud süüdistuse pärast kohtu kätte anda, kuid kohut ei ole seni olnud, sest nagu andmed ütlevad, ei ole seda asja üldse kohtu kätte antud. Nüüd võib-olla antakse, ja aastate pärast tuleb kohtu otsus, kuid see on hilja. Nii et, ilma et tahaksin kaasa tunda neile kahtlustustele, ilma et omalpoolt niisuguseid kahtlustusi toetaksin, pean neist rääkima, sest siin on süüdistus ometi must valgel kahes lehes ilmunud, ja see peaks küllaldaselt põhjuseks olema. Mis rahvas selle asja juures näeb? Tema ei näe mitte üksi, vaid ta kuuleb seda igalpool, kuidas üksikute firmade teenistusse astuvad silmapaistvad poliitilised tegelased. Isegi õppetöö juurest Tartu ülikoolist kutsutakse ettevõtetesse silmapaistev tegelane, kes teatud erakonna keskkomitee esimeheks. Kuid rahvas kuuleb ja näeb, kuidas figureerivad neis ettevõtetes tuntud tegelased. Öelge, kas on rahval õigus jagada siis seda kahtlust. Teame, et viimasel ajal, kui härra Kukk oli Eesti Panga direktoriks, oli a vista vekslite lugu. Hiljem tegi valitsus otsuse süüdlasi kindlaks teha, kelle pärast ligi 100 miljonit, — ma ei tea kindlasti öelda, kas oli 100 miljonit... (A. Oinas, stp: 56 miljonit olnud.) Võib-olla 56 miljonit oli, aga kohtu all oli 17 miljonit, nii siis ütleme 17 miljonit, — läks Eesti Pangale kaotsi. A vista vekslid oli aga rohkem. Aga kas on võetud vastutusele? Tuli uus valitsus, aga ma ei ole kuulnud, et oleks uuritud, kelle süü pärast jäid need vekslid õigel ajal protestimata ja kes olid süüdi, et Eesti Pank kaotas 17 miljonit.

Edasi näeme, härra Kukk on Diskonto Panga nõukogu esimees, krahhi ajal aga ka juhatuse esimehe kohustetäitja, tähendab, volituste poolest juhatuse esimees. Meie näeme, selle asemel, et selgitada, kuidas juhatuse esimehega lugu on, härra Kukk figureerib tekstiilmanufaktuuride, saapa- ja teiste tööstuste alal. See asjaolu nõuab lähemat seletust ministri härra Zimmermann'i poolt. (Majanduseminister J. Zimmermann: Mitte minu usaldusemehena.) Ma loen ajalehti. (Majanduseminister J. Zimmermann: Ajalehed võivad kirjutada, mis tahavad.) Siis tuleb seda õiendada. (Majanduseminister J. Zimmermann: Ei mõtlegi õiendada ajalehtede kirjutisi.) Kui Teie ei mõtlegi õiendada ajalehtede kirjutisi, siis on Teil ka põhjusi, miks neid ei õienda. Ma ütlen, kui niisugused nähtused meie riigi majanduseelus ilmsiks tulevad, siis on rahva keskel loodud soodne pind igasugusteks juttudeks. (Majanduseminister J. Zimmermann: Teie teete neid jutte.) Mina teen?! Tooge üks näide, millal ma neid jutte

olen teinud. (Majanduseminister J. Zimmermann: Aga praegu?) Praegu ei tee ma neid jutte, vaid nõuan seletust, ja see pärast, härra minister, ma niisuguseid märkusi Teie suust ei karda. Kui Teil midagi asjalikku ei ole ette tuua, siis palun niisugused märkused ära jätta. Rahvasaadikuna on mul õigus seletust küsida asja sisu kohta, millest on tekkinud konfliktid, ja Teie kohus on seletust anda, kui Teie muidugi seda tahate. Kui kõik need inimeste nimed, kes ei ole asjatundjad, kes ei ole elektriinsenerid, nagu Tartu ülikooli professorid j.n.e., kui kõik need nüüd seal nii väga keerlevad, siis, ütlen, tahtmata tekib soodne pind selleks, millest siin täna jutt on. Niipalju selle küsimuse kohta.

Siis on sel puhul üles tõusnud ka teised küsimused. Nimelt on kaks valitsuse erakonda, kes ühiselt vedasid riigivankrit, teineteisele teinud etteheiteid, kes on meie majanduseelu rappa viinud. Härra Riigivanem ütles, et see on rkl. härra Jaan Tõnisson'i teene. Teiselpoolt on jälle vastatud, et see on teise teene. Minu asi ei ole siin seda analüüsima hakata, kes süüdi on, aga kui näidatakse süüaluste peale, siis tuleb seda ka põhjendada, ja rahvas püüab siis ülevaate saada, kuidas oleme jõudnud sarnasesse ummikusse.

Siis on härra Riigivanem tulnud siia ja seletanud, et tema on alati püüdnud ajada kokkuhoiupoliitikat. Mis see kokkuhoiupoliitika on, seda ei ole härra Riigivanem seletanud. Ta on seda nähtavasti ülesandeks teinud erakonnajuhile rkl. Kasele. Härra Kask on seda vormuleerinud järgmiselt: meil on uputus igasuguste statistikaga, meil on uputus igasuguste andmete nõudmistega ja meil on uputus sotsiaalpolitikaga. See annab sisu sellele, kuhu poole viipas härra Riigivanem. Sotsiaalpolitikaga tuleb kokku hoida, ütles härra Kask. Ta nimetas muu seas ka Prantsusemaal, aga ta peaks teadma, et Prantsusemaal pandi tänavu maksma üldine sotsiaalkindlustuse seadus. Ta peaks teadma, et Inglismaal läinud aastal täiendati ja parandati sotsiaalkindlustuse seadusi. Meie teame, et seda on tehtud ka teistes riikides majanduslike raskuste peale vaatamata. Aga meil öeldakse, et meil on juba sotsiaalpolitika alal uputus. Kui üks poliitilise erakonna juht niisuguse väite avaldab, siis peab ta seda ka tõendama. Rkl. härra Kasel peaks see ülesanne olema, et ta seda teeks. Rkl. Kask näidaku, kas on töökaitse alal, kas on sotsiaalpolitika alal, kas on hoolekande alal uputus olemas. Kus on niikaugele mindud, et meie majanduslikud olud selle all kannatavad? Kui vaatate tegelikku elu, siis näete, et seadusevastaselt on Eesti raudteel pikendatud tööaega. Eratööstuses on tööaega

pikendatud sel ajal, kui tuhanded inimesed ilma tööta. Töölisi on sunnitud ületunde tegema. Töökaitse seadus on pea-aegu tühistatud seepärast, et inspeksioon ei julge oma ülesandeid täita. Palk! Missugune on palk? Missugune on palk meie tekstiiltööstuses? Härra Kasele peaks teada olema, missugune palk on Sindi ja missugune palk Pärnu töölistel! Härra Kasele peaks teada olema, et meil valitseb tööpuudus. Ka seda viimast abinõu sotsiaalpolitika alal, et hädaabitöödega tööpuuduse vastu võidelda, ei ole täiel määral tarvitatud. Kas on meil kaugele mindud sotsiaalpolitika alal, haigusekindlustuse alal ja tööpuuduse vastu võitlemise alal? Andmed sel alal näitavad, et ei ole Euroopas teist niisugust riiki, kus oleks nii vähe sotsiaalpoliitilisi seadusi. Teie näete, et tööpuuduse vastu kindlustamine on läbi viidud pea kõigis riikides. Vanaduse vastu kindlustamine on suuremas osas riikides suuremas ulatuses läbi viidud, kui haiguse ja õnnetuse vastu kindlustamine. Meil seda pole, on vastu võetud ainult Hoolekande seadus, kuid seda ei ole täies ulatuses teostatud. Ja kas saab Hoolekande seadust kui sotsiaalpolitika uputuse tundemärki võtta? Sotsiaalpoliitiliselt on Eesti üks mahajäänumaid, ja kõige enam mahajäänud riike. On raske leida teist riiki, kes nii taha oleks jäänud. Ja siin sõandab tulla Riigivanema erakonna juht ja öelda niiviisi, et meil on uputus sotsiaalpoliitikas. Sellega muidugi tahetakse enne pinda valmistada, teed valmistada neile kavatsustele, mis eelarve tasakaalustamiseks Riigivanemal on. Aga mina ütlen teile, need kavatsused on null, kui teie ära võtate riigiteenijate arstiabi, jätate ainult 10 miljonit eelarvesse selleks otstarbeks, et kõrgemad ametnikud võiksid sealt anda oma äranägemise järgi — sellega ei teosta teie mingit kokkuhoidmist, vaid loote ainult ebaõiglase seisukorra. Sellega, kui teie ära võtate piskuist hoolekande summadest, mis on ette nähtud seaduse järgi 25 miljoni suuruses, kui sellest ühe osa ära võtate, mis see siis lõppude-lõpuks nüüd kõik annab?

Siit kõnetoolilt on täna valitsuse enese erakondade keskelt tähendatud selle peale, — praegu kuulub veel ka rahvaerakond valitsusse — on tähendatud, mis selle poliitika, selle sotsiaalpolitika tagasikiskumise tagajärg on olnud, ja need sõnad olid umbes järgmised: sügava lootusetuse ja ahastuse meeleolu valitseb rahva keskel, ja see on põhjustatud selle sotsiaalpoliitika, mida teie ajanud olete. Siin on ka konstateeritud seda, et need positiivsed sammud, mida olite astuda tahtnud, need on nurjunud. Siin on tunnistatud, et Teravilja kaitse seadus on nurja läinud, ja seda ütlevad ka meie suured põllumeeste hul-

gad maal. Selle suure suitsukatte peale vaatamata, selle morfiumi peale vaatamata, mis sisse pritsitud, tunnistatakse, et teravilja kaitse sel kujul, nagu ta teostatud, on nurja läinud. Ta on kibedust maal loonud, ta on ülekohut juurde loonud maal. See viis, kuidas seda teostatakse, on ebaõiglane. Tulemused on väikesed, ja see raha, mis sinna paigutatakse, ei ole andnud neid tagajärgi, mis sarnase suure rahahulgaga oleks võinud saada. Põllumeeste seisukorda oleks võinud selle rahaga paremini parandada. Teie valitsemise tulemus on Kommerts ja Diskonto panga varisemine. Omalajal kui härra Strandman oli rahaminister, varises kokku Harju Pank. See on nagu saatuslikuks saanud, et niipea kui härra Strandman läheb riigi etteotsa või rahaministri kohale, pangad peavad varisema.

Meil kõneldakse, et panga protsent on kõrge, aga seda ei ole püütud alandada. Niisugune krediitpoliitika, kui lastakse pangad kokku variseda, see on anarhiline nähtus. See ei ole mingi krediitpoliitika, mis sarnaseid tulemusi annab. Valitsuse erakonna poolt on tähendatud, et meil on ametnikkude koosseisu kokkutõmbamine. Ametnikkude koosseisu kokkutõmbamine ei ole aga muid tagajärgi andnud kui neid, et Majanduseministeeriumis on parteipoliitilistel põhjustel üksikud ametnikud kõrvaldatud. Seda öeldi täna. Näidake, missugused teised tulemused on neil kokkutõmbamistel. Ka see kokkutõmbamine kannab anarhilist laadi ja loob sügava lootusetu meeleolu, see mürgitab inimeste meeleolu. Siin kõneles Riigivanem härra Strandman mürgiklaasist, kuhu tilk-tilga kaupa on langenud mürki. Kas härra Riigivanem ei tuletaks meelde, et mürgiklaas võib ka teistel olla ja et ka neile langeb see mürk klaasi.

Kuidas talitatakse meil ametnikkudega, hoolekande alal ja sotsiaalpoliitika? See talitamisviis ei ole kavakindel. Siin ei ole positiivset programmi. Siin rabatakse siia, rabatakse sinnapoole, tehakse nii, nagu pähe tuleb, nii, nagu kuskilt poolt nõu antakse, ilma et seejuures mingit positiivset, läbikaalutud, süsteemi viidud programmi oleks.

Siin on kõneldud ka üldistest töövõimalustest, aga kas selleks on tehtud kõik, mis tarvis oleks teha olnud? Kuidas meil praegu talitatakse hädaabitööde korraldamisega? Meie oleme mitu korda kuulnud, kuidas siin on öeldud, et puudub väljavaade tulevikku, meeleolu langevat. Aga kuidas seda meeleolu veel langetatakse? Selle asemel, et aidata siis, kui rahva sotsiaalne seisukord on viimse võimaluseni alla surutud, selle järele, kui rahva igapäevane leib on kalliks tehtud, kui töövõimalused on kokku surutud, tungitakse

meie rahva põhiõiguste kallale. Tahetakse sellest teha nagu mingit suitsukatet oma reaktiooniliste sotsiaalpoliitiliste kavade teostamiseks, tahetakse tähelepanu mujale juhtida. Tähendatakse selle peale, nagu tooks see parandust ja uuendust meie majanduslikul, sotsiaalsel alal, kui rahvalt võetakse tema õigused, kui rahvaesinduse kallale tungitakse. Vaadake misugune demagoogia sellel alal käib nende ringkondade keskest, kes on nende raskuste juures, mis meie rahvaelus end ikka rõhkem ja teravamini tunda annavad, süüdi. Nad on seda ise täna siit kõnetoolilt tunnistanud. Siin on hinnatud praegust valitsust tugeva valitsuse asemel rühmimeelitava valitsusena, ja peab ütleva, nii uhkeks ja nii sirgeks kui ennast praegune valitsus ja tema juht ei tahaks pidada, siiski rahval on see tunne, ja seda tunnet ei kustuta ka aeg, et selle tugeva valitsuse asemel on meil siiski olnud rühmimeelitav valitsus, ja see on halb valitsus. Siin on kõneldud ka teistest kõlblistest viletsustest ja tähendatud selle peale, et positiivsete küsimustega on see valitsus väga vähe tegemist teinud. Siin on püütud praeguse valitsuse tegevust selle Eesti rahva vanasõnaga vabandada, et hädaga jookseb härg kaevu. Kuid teiselt poolt tuleb tunnustada, et vahel on kaev sarnane, et ainult härg võib sinna sattuda. Nii et ka see vabandus ei pea paika. Üheltpoolt tõmmatakse kokku mitmesuguseid sotsiaalpoliitilisi kulusid, neid kulusid, mis just laialiste rahvahulkade, töötavate rahvahulkade seisukorra parandamiseks peaksid minema, teiselt poolt näeme, et ei leita muud, kui eksportapamadajade jaoks 83 miljonit, selle asemel, et saneerida.

Meie teame, et teravilja kaitse teostamiseks, mille kohta öeldakse, et see süsteem ja viis, kuidas seda teostatakse, on nurjunud, tahetakse siiski uusi summasid veel visata. Siis tullakse siia kõnetooli ja öeldakse, et asi ei olegi nii hull, praegu see rakis veel ei mädane. Kas see on vabandus, et ta praegu veel ei mädane?! Meie teame, et valitsus pidi ärimeestelt 1. veebruariks mingi kvantumi tagasi ostma ja neist summadest, mis pidid minema põllumeeste toetamiseks, suure osa ära andma. Meie teame teisi talituseviise: peekonifondi 26 miljonit ja nisutollide tõstmine. Komisjonis seletas valitsuse esindaja, et nisutollide tõstmine sündis saladusekatte all; ainult 3 ametnikku teadis sellest, ainult valitsus teadis sellest. Aga sama ametnik ühtlasi, kui temale küsimus ette pandi, kinnitas, et siiski umbes 17 miljonit teenisid nisu-kaupmehed sel teel, et nad teadsid siiski varakult nisutollide tõstmisest. Oli see 17 miljonit neile tarvilik? Kas meie nisukas-

vatus on niisuguses seisukorras praegu, et see tulu niisugusele väikesele ringkonnale, kaupmeeskonnale, tarvis oli. Kui need summad kokku võtate, teie leiate sajad miljonid, mille kohta varem või hiljem, nii nagu täna üks rühm, kes seda ise kaasa tegi, nüüd tagantjärele, kui silmapilk on tulnud, et elule tagasi vaadatakse, peab tunnustama, et see nurjunud on ja varem või hiljem peate teie, teised erakonnad, kes valitsuses olete, ütleva, et need sajad miljonid on ebaviljakalt kulutatud, ja kui niisugust rahaga lautumist poleks olnud, siis ei oleks tarvilik olnud ametnikkude, teenijate ja rahva õiguste kallale minna, siis ei oleks tarvis olnud vallavaeste, vaestelaste, tööjõuetute ja vanade näljapeletamise summade kallale minna. Aga just selle tagajärjel, et siin ebaproduktiivselt summasid kulutatud, just selle tagajärjel katsutakse seda suurt aukku, mis on löödud meie riigi majapidamisse ebaproduktiivsete summade kulutamisega, täita väikeste tilgakestega, mis väikestelt inimestelt ja rahva sotsiaalolukorra parandamise arvel tahetakse kokku saada. Siin öeldakse, see on kokkuhoiupolitika. Ma ütlen, see on produktiivsete ja sotsiaalpoliitiliste kulude kokkuhoidmise politika olnud. Siin on täna nimetatud ühe valitsuse erakonna poolt praegust valitsust muu seas ka saamatusevalitsuseks, ja meil ei ole mingit põhjust arvata, et ei tunne olukorda need inimesed, kes poolteist aastat üksteise kõrval vennalikult on istunud, nii nagu härra Kask äsja siin mitu korda kinnitas, vennalikult istunud üksteise kõrval, nad on istunud ühes, näinud ja kuulnud ja kaasa toimetanud. See pärast nende hinnangut tuleb tõsiselt võtta. Aga mitte ainult saamatusepolitika ei ole olnud see, vaid see on ka sotsiaalpolitika tagasikiskumise politika olnud, ja see kokkuhoid, millest siin kõneldakse, ei olegi muud, kui sotsiaalpoliitilise reaktsiooni suitsukate.

Vaheaeg kl. 20.05 min. — kl. 20.34 min.

Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Austatud Riigikogu liikmed! Lugupeetud eelkõneleja rkl. härra Johanson tähendas, nagu mõnes pangaprotsessis, mis käimas või mis käima pannakse, valitsus saamatult talitab. Täna sotsiaalpoliitilise ametlikus häälekandjas „Rahva Sõnas“ on ühe sarnase protsessi puhul sõna võetud, ja seal on isegi öeldud, nagu tahaks valitsus või mõni teine organ avaldada survet kohtuasutustele, et nad oma ülesannet nii täita ei saaks, kuidas nad täitma peaksid.

Peaaegu oma kohuseks sel puhul kategooriliselt seletada, et niisugused etteheited valitsusele ja kohtuasutustele millegagi

põhjendatud ei ole. Ma võin eriti Diskonto Panga asjus kinnitada, et ma kui kohtuminister kohe pärast panga raskuste selgumist olen prokuratuurile korralduse teinud juurdlust alustada. Ma ei ole juurdlusse seganud ja arvan, et ükski valitsuse liige ei nüüd ega edaspidi seda teha ei saa ega teha ei tohi. Võin kinnitada, et minu poolt ei saa olla mingit vahet tuttava või mittetuttava, sõbra või mitte-sõbra vahel. Ja kui kohtulik juurdlusel selgusele peaks jõutama, et mõni inimene süüdi, millele peab karistus järgnema, siis valitsus kaasa aitama saab ja kaasa aitama peab, et süüdlased ka karistatud saaksid.

M. Martna (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle härra Tõnisson'i erakorralise teadaande tagajärjel on nüüd jälle kord kogu meie riigi politika kõne alla tulnud. On praeguse Riigivanema ja ühe endise Riigivanema poolt vastastikku etteheiteid tehtud ja mõista antud, kelle politika õieti Eesti riigi majanduse ummikusse on viinud. Ma ei taha siin kohtunikuna üles astuda, ega ka Heinrich Heine'na, kes rabi ja papi üle oma nalju tegi, aga ei saa ometi mööda minna teatavatest avaldustest, mis täna siin aset leidnud, eriti mis Pärnu linnapea härra Kask siin ette kandis. Härra Kask jõudis koguni niikaugele, et ta ütles, et meil niisugust „rääkimisasutust“ tarvis ei ole. Tähendab, härra Kask arvas, et meil Riigikogu ega teisi niisuguseid „rääkimisasutusi“ vaja ei ole. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Kes, härra Martna, seda nüüd öelnud on?) Seda on öelnud rkl. Kask. (Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Ei ilmaski mitte, et Riigikogu tarvis ei ole.) Ta ütles „rääkimisasutust“, ja et siin just üks rääkimisasutus on, siis ma arvan, et on täielik õigus oletada, et just seda „rääkimisasutust“ on mõeldud. Õelge, missugust siis Teie arvate? (O. Kase, töer vahelhüüe.) Teie teate, et ma Vene keelt ei oska ning Teie venekeelseid nimetusi ma tõlgitseda ei või. Tõlgitsen puhast maakeelt, ja selles ütlesite Teie, et „rääkimisasutust“ vaja ei ole ja et sotsiaalkindlustusi on meil juba niipalju, et nendes ära upume.

Ühes vahelhüüdes juhtisin tähelepanu sellele, et viimasel ajal niihästi sündsäl kui sündmatul silmapilgul tarvilikuks peetakse rõhutada, et meie ükski ei ole majanduslikus kitsikuses, vaid et kogu maailm on majanduslikus kitsikuses. Kui meie seda nüüd kuuleme ja seda ikka toonitatakse, siis peab see küll meile niipalju tähendama, et, kui juba teised on majanduslikus kitsikuses, kuidas siis meie, väike riik, sellest väljaspool võiksime olla! Ütle sin, et meie majanduslik depressioon on

struktuurilt teistsugune ja minu arvates selles mõttes, et 1) meil peaviletsusenähtuste vastu mitte abinõusid ei otsita, isegi nende põhjusi nii tõsiselt ei otsita, kui vaja oleks, ja 2) kuna meil neid põhjusi selgitatud ei ole, siis jäävad need meil nagu varju, ja meie hakkame uskuma, et midagi ei ole teha. Siia hulka kuulub ka sotsiaalkindlustuste uputus, millest härra Kask kõneles. Kui me Genfi tööorganisatsiooni väljaandeid silmas peame ja kui jälgime sotsiaalseaduseandlust, siis näeme, et Eestis vähemalt 1½ aastat, nimelt praeguse valitsuse ajal, need kohad on tühjaks jäänud, sotsiaalseadusi enam pole vastu võetud. Aga meie ei tarvitsegi tööorganisatsiooni väljaandeid vaadelda, me näeme seda igapäev siin. Igapäev kuuleme, kui mingi sotsiaalseadus päevakorda tuleb, kas selle parandamine või täiendamine, siis oldakse härra Anderson'ist kuni härra Laarman'ini, vabandage, et ma Teie nime nimetan, aga tahan seda perspektiivis pildistada, siis on kõik selle vastu. Ja umbes sedasama on ka teiselt poolt avaldatud, nagu täna härra Kase poolt, et upume sotsiaalseadustesse ja sotsiaalkindlustusse. Lugupeetud Riigikogu liikmed, viimasel korral lugesin omalt poolt ühe küsimise Vabariigi Valitsusele ette: millal mõtleb Vabariigi Valitsuse üldist rahvalugemist toime panna? Selle peale vastust ei antud, hoolimata sellest, et härra minister siin oli. (Vahelhüüe.) Seal on see asi! Härra Kask rõhutas, et statistilised ettekirjutised koormavad suuri ja väikesi ettevõtteid nii, et tööd teha ei saa, ja et need on kokku varisemas statistika all. Nagu ma ajakirjanduse lugemisest näha võisin, ei saadud seal aru, mis sihil ma selle küsimise Vabariigi Valitsusele ette panin. Küsimis selles mõttes, et kui meie kultuurriigi edasi püsida tahame, ja seda meie tahame, siis peaksime ka neist rahvusvahelistest otsuseks võetud tegevustest või kavatsustest osa võtma, mis teistes kultuurriikides toime pannakse. Rahvusvaheliselt on soovitatavaks tunnustatud, igal aastal, mis nulliga lõpeb, rahvalugemine toime panna. See on tarvilik teistes kultuurriikides, et rahvaarvu üle selgusele jõuda, tarvilik ka Eestis.

Sellel küsimisel oli mul tagamõtteks, et töötatöölise lugemist ühes rahvalugemisega toimida, nagu viimasel rahvalugemisel 1922. Olin statistika büroo tegelastelt kuulnud, mul oli umbkaudu teada, et ka sellel rahvalugemisel oleks töötatöölise lugemine ette võetud.

Mispärast see tarvilik, tähtis on? Minu arvates peaks see igale Riigikogu liikmele kui ka valitsuse liikmele tähtis olema! On ometi huvitav teada, kas on

olemas mingi seisukord, mis lahendamist vajab. Tööpuudus on kahtlemata sellane seisukord, mis selgitamist vajab. Kui rahvalugemist, töötatöölise lugemist ette ei võeta, siis sellest seisukorrast ka pilti ei saa.

Ühenduses sellega, et ka teistes riikides majanduslik viletsus valitsemas, ütlesin, et see meil struktuurilt teistsugune on. Mõne päeva eest lugesin „Vaba Maast“ võrdlust Inglise töötatöölise ja Eesti töötatöölise arvu kohta. Sellel ajalehetoimetusel oli küllalt julgust mingit arvu lasta trükkida ja avalikult öelda, et meie töötatöölise arv rahvaarvu kohta on nõnda ja nõnda väike. Aga keegi ei ole sellele mõelnud, et meie juures ei ole töötatöölise lugemist üldse ette võetud, meie võime ainult umbkaudu arvata, võime ainult teada, kuipalju töötatöölisi on üles kirjutatud tööbörsil, õigemini: kuipalju neid seal on registreerida lubatud!

Meil on teada, et praegune sotsiaalminister — piinlik on öelda, et sotsiaalminister — (A. Re i. stp: Antisotsiaal.) jah, antisotsiaalminister on ettekirjutise teinud, et kõik töötatöölised ei saa ennast üles kirjutada lasta. Nad peavad enne ühe aasta kohapeal elanud olema, siis saavad selle õiguse. Peale selle on terve rida teisi takistusi registreerimisel ees. Nüüd tulakse aga ja öeldakse, et meil on nii ja nii vähe töötatöölisi. (K. Baars'i, tõesel juhul.) See puutub ka sellesse poliitikasse, millest Teie, härra Baars, oma „Sakalas“ vahest kirjutate. (P a h e m a l t p o o l t: See ei olnud härra Baars. vaid härra Saar asunikkude rühmast.) Ma kuulsin, et seda ütles härra Baars ja kui eksin, siis palun andeks. (K. Baars, tõesel: Mina ütlesin.)

Kui meie oma majandusepolitikast kõneleme, siis puutuvad ka need küsimused siia, härra Baars. Ma tähendasin sellele, ja olen ka varemalt tähendanud, et meil puuduvad kindlad andmed ametikohtade poolt töötatöölise kohta. Aga meie teame, et 85.000 palgalisest põllutöölisest umbes 56—58.000 talvel ilma tööta on. Kas teie ei ole selles arvamisest lugupidanud ametivennad Riigikogus, et kui töötatöölise lugemine toime pandaks, siis ka need põllutöölised töötatöölise liiki tulevad? Ei saa ainult öelda, nagu „Postimees“ oma tänases numbris ütleb, et meil on andmed tervest reast valdadest, kus mitte ainult palgalistel põllutöölistel mingit tööd ei ole, vaid ka hobusemeestel ei ole tööd leida, kes nõndasama palgatööd vajavad. Et teada saada, kuipalju töötatöölisi on, selleks on paratamata vaja nende lugemine läbi viia. Et nende hulk suur on, seejuures ma ei kahtle. Aga kui ka valitsuse liikmed ja valitsevad ringkonnad selle arvu

suuruses kindlad oleksid, siis, võib-olla, võetaks midagi ette selle vähendamiseks. Ma mõtlen, et midagi sellesarnast, mis Pariisis 120 aasta eest ette võeti. Mul oli juhus paar päeva tagasi üht huvitavat raamatut lugeda, kust ma muu seas ka järgmist leidsin. See ei ole küll täpne tõlge, aga mõtte püüan öieti edasi anda. Seal on öeldud: Meil tuleb tänava arvatavasti sama külm talv kui 1789. a., seepärast tulevad meil kirikud ja teised avalikud kohad soojaks kütta, et vaesed inimesed saaksid end soendada. Tööpuudus on meil väga tunduv, sellepärast laske kingseppel igapäev 500 paari saapaid teha, et kingsepad tööd leiaksid. St. Antonie alevi käsitöölisi laske 2.000 inimesel igasugust mööblit ja riistu valmistada, meie peame hoolt kandma, et rahvas elada võiks. Andke eritellimine suurtükiväe hobuseriistade valmistamiseks... Mina ootan Teilt, härra minister, homseks ettepanekuid, sest asi on kiire, tuleb kohe algust teha.

See oli Napoleon, kes seda oma ministritele ette kirjutas. Mina arvan, et meil tänapäev Eestis viletsus mitte vähem ei ole, kui sel ajal Pariisis. (K. Päts, põl: Meil ei saa ette kirjutada. — J. Soots, põl: Ei ole, kes ette kirjutaks. — N a e r.) Mul on vaja paljalt viletsust nimepidi näidata, ja kohe naerdakse! Ja kui meil sarnane ettekirjutaja oleks, siis ta ei kirjutaks mitte seda ette, mida tegi Napoleon, vaid ta kirjutaks seda ette, mida meil siamaani on ette kirjutatud, ja mida üks tööstur on ühel avalikul koosolekul väljendanud: las kärvata, keda meil vaja ei ole! (V a h e l h ü e.) Need on, minu härrad, teised küsimused, mis praegu siia ei puutu. 3.000 vangid ärauputamises Napoleoni poolt mõistsid pärast võõrad asjatundlikud inimesed tema õigeks ja tunnustati, et Napoleonil sel puhul vaevalt muud üle jäi... Ja Napoleon kaalus kolm ööd ja päeva enne, kui seda tegi. Mina ei vabanda teda, sest ma tean, et ta usurpaator oli, ja missugune usurpaator! Aga siin oli ta tark mees ja väga mitmes kohas on ta tark mees olnud. Ja Napoleon ei oleks mitte mõelnud, kui neil tööd ei ole, ei ole midagi teha, rännaku välja...

Praegune valitsus ei ole esimene, kes statistika peale sellest seisukohast vaatab, kui tööerakonna keskkomitee esimees härra Kask, vaid statistika kulude kärpimist on kokkuhoidmise mõttes ennemgi tehtud ja ikka on seal juures selle peale mõeldud, et miks meil vaja on selget tõelikkust pilti anda, ujume ja virileme teadmatuses edasi. Vaadake, kui hea oli 20 aastat tagasi, vanal Vene ajal. Kellel tuli siis meelde statistika tegemist nõuda, ja kellel tuli meelde teada saada, kuipalju

töötatöölisi oli?! Elasi edasi ja elame ka praegu edasi. Niisugune on kodanliku valitsuse vaade ka praegu.

Nõnda vaadatakse meil ka praegu asja peale, olgugi et teistes riikides, kust öeldakse, et majandusurve samuti suur on, ometi teisiti talitatakse.

Kui ma mineval aastal küsimise ette panin, kas Vabariigi Valitsus kavatses töötatöölise kindlustamise seaduse ette panna, ei vastanud Vabariigi Valitsus sellele. Sest mispärast peab ta sotsialistist Riigikogu liikme Martna küsimisele vastama? Vaikimine on ka vastus. See vaikimine oli kahtlemata vastus. Uue aasta intervjuu järgi aga näeme, et valitsus ei kavatse midagi teha töötatöölise heaks. Asi seisab selles, et meie viletsus struktuurilt teistsugune on kui teistes riikides. Mina ei kahtle selles, et tööpuuduse vastu kindlustamine raske on. Aga ka raske olukorra juures on võimalik ja möödapääsmatu korraldust luua, mis võimaldab, et inimesed ei tarvitseks nälga surra. Inimesed näeksid vähemalt, et püütakse midagi ka rahva suurte hulkade kasuks teha! Nüüd meie ei näe aga seda, vaid aimame ainult, et: las' minna kuidas läheb, ja sindigu mis sünnib! Mis see meile korda läheb! Tagajärg on see, et meie ei tea ja oma teadmatuses niisuguste arvudega ja võrdlustega välja tuleme ja iseenele valateme, nagu oleks see tõsi.

Kui meil öeldakse, et töötatöölisi Eestis ainult 0,1%, Inglismaal aga 4,8%, siis on vahe see, et Inglismaal loetakse töötatöölisi, aga meil mitte! Eesti tööbörsidel ei lasta töötatöölisi üles kirjutada, vaid ainult teatavaid töötatöölisi, kes üleskirjutamiseni on teatava pikema aja ühel kohal elanud; ja seal on veel hulk teisi kitsendusi. Kui meie oma töötatöölise arvust kõneleme, siis teame ainult üht kindlasti, nimelt, et need arvud õiged ei ole.

Kui me oma majanduslikku survet, kitsikust tagajärgede pildis vaadata tahame, siis leiame selle kohta mõnda eilsest lehtedest. Eilsed lehed tõid meile väga kujuka ahastäratava pildi selle üle, kuidas meil surevus nõnda palju suurem on kui sündivus. (M. J u h k a m, tõer: See on jälle isekapiitel!) Muidugi on surevus isekapiitel ja sündivus ise. Kui sündivus on vähem kui surevus, siis tähendab, et siin on põhjused, mis elu tekkida ei lase, vaid mis surema sunnivad. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla, et teil need tõsised põhjused tuttavad on, võib-olla kaldute selle poole, et meil nüüd vähem isameiet loetakse. Mina ei ole nende põhjuste pool-daja. Aga ma olen kindel, et olukorras, kus näiteks abielulised endale niipalju ruumi ei leia, et nad ühes toas elada võiksid, et niisuguses olukorras sündimine areneda ei või.

J u h a t a j a: Rkl. Martna, mulle tuleb ette, et Teie oma kõnega satute erakorralise teadaande teemilt kõrvale, palun tagasi teemi juurde.

M. M a r t n a (stp): Kui majandusepoliitikat nende sihtjoonte järgi oleksime ajanud ja ajaksime, nagu me teistes riikides näeme ja nagu sellest ka täna kõnel-dud, olgugi muutmatult kapitalistliku korra juures, siis oleksid tagajärjed ometi teistsugused olnud, ja meil oleks praegusel poliitilisel arutamisel vähem põhjust olnud sellaseid näiteid ette tuua, millistele mina tähelepanu julgesin jätta. Ebaõige kokkuvõtte on sellele teele viinud. Ma ei taha kokkuvõtet kui niisugusest lähemalt rääkida ega seda defineerima hakata, ma tähendaksin ainult, et üldistes joontes selles küsimuses täiesti rkl. Tõnisson'i seisukohal asun. (V a h e l h ü ü e.) Jah, see sõprus on siiski vanem kui vaenlus teie vastu! Kokkuvõtte üheltpoolt ja kokkuvõtte teiselt poolt ei tähenda ikka sedasama! Kui Napoleon 120 aasta eest oleks tahtnud samal viisil kokku hoida, siis ei oleks ka kirikuid ja avalikke ruume kütta lasknud, ei oleks võidud lasta 500 paari saapaid päevas valmis teha ega võidud 2.000 töö-lisele tööd anda mai- ja juunikuul! Napo-leon võis aga seda teha hoolimata sellest, et Prantsusemaa arvatavasti tol ajal aja-looliste andmete põhjal viletsamas seisukorras oli kui Eesti praegu on. Kokkuvõtte, kui see ühtlasi seda tähendab, et ta inimestelt elamisvõimaluse ära võtab, et ta neile tervishoidu ja ravi ei võimalda, tähendab surevuse tõusu. Ja kui ma veel kord siin tähelepanu sellele juhin, et meil tööpuuduse vastu kindlustamise seadust paratamata vaja on, ja kui meie selleni ei jõua, kui meie valitsuse kokkuvõttepoliitika seda ei võimalda, siis ei tarvitse mul seda korrata, mis minu parteisõber Johanson siit juba ütles. Kui meie nägime, et meil vähegi õigus oleks endid ka oma surve ja viletsuse poolest teiste maadega võrrelda, siis peame vähemalt sedasama tegema, mis teised maad selles suunas on teinud. Kui meie seda aga sugugi ei püüa ja kui me ütleme, et me sotsiaalseaduseandluses ja sotsiaalkindlustuses juba ära upume, siis tähendab see seda vildakut poliitikat, millest meil paraku kindlustust oodata ei ole!

J. T õ n i s s o n (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Tööerakonna juhi härra Kase seletused siin osalise kriisi tegemisest ei huvita vist palju enam kedagi, sest siin õieti korrati seda, mis „Vaba Maas“ oli juba lahjendatult, aga pikemalt ette toodud. Seepärast ei ole tarvis selle juurde ka tagasi tulla. Mis aga ütles härra Kask siin sellest, mida rahvaerakond ja eriti ka

mina olevat enesele lubanud „demagoogia“ poolest, siis pean ma ütleva, et inimesed lähevad tõesti vanaks. On ju teatavasti nii, et nooruses lõbutsevad väga, aga vanaduses palvetavad. Ja nüüd tööerakondlikkus hakkab ka juba — palvetama! See on õieti täielik ironia. Ei oleks mõne aasta eest uskunud, et nad nii taltsaks lähevad juba nii ruttu, see tähendab, — omaga lõpule jõuavad! Kõik see demagoogia, mis nad järjekindlalt aastate jooksul on teinud küll riigiametnikkude, küll kooliõpetajate juures, küll põllumeeste juures, kui nad kord olid „noormaaliitlased“ — küll „väikese mehe“ juures — see on ära kulutatud nõnda, et nüüd on tööerakondlased endal küüned hoopis ära lõiganud ja hakanud päris palvevendadeks. (N a e r.)

Kui teie aga nüüd vaatate, milles siis meie „demagoogia“ on, siis näete, et meie oleme õieti järjekindlamalt, kui seda vahest oleks ette ustud, vastu pidanud kõigile sellele, mida demagoogia abil oleks võinud ühe või teise kihil poolt loota! (O. K a s k, tõer: Valimise ajal kõik need sektid ja naised ja ...) Mis neisse „sektidesse“ puutub, siis võib öelda, et meie oleme nende hulgast, kes mitte ei ole organiseerunud teatava kihihuvi alusel, vaid kellel on ideelised ja kõiksugused religioösid nõuded ja püüded, leidnud palju rohkem arusaamist nendele rahvuslikele põhimõtetele ja ideedele, mille eest meie väljas oleme, kui teiste juurest, kus oleks kultuuriline ettevalmistus lubanud oletada, et seal rahvuslikest asjadest osatakse rohkem lugu pidada. See on meie aja traagika, et meil harukordsetes oludes kõik mõisted on segi paisatud. Rahvuslikkusest kõneldakse jutumärkide vahel, rohkem kõneldakse sellest, nagu ei oleks meil kui rahval ja rahva liikmetel ühiseid huve ega solidariteeti, sest et riigi- ja rahvaelu baseeruda teatavatel ainelistel huvidel.

Seepärast on ka loomulik, et meie teadlikult hoidudes nüüd meelitamise psühholoogiast ei või loota suurte hulkade poolehoidu, kes on läbi ässitatud ja kihutatud just kihihuvi ja ainelise huvi seisukohalt. Meie oleme kindlad, et ilma selle ideoloogiata, mis meil on, meie oma rahvuslikus elus edasi ei saa. Meil on iseäranis rasketel silmapilkudel vaja leida midagi ühist. Seepärast on paratamatult kõigi teiste lahkuminevate huvide kõrval vajalik midagi leida, mis meid kui rahvuslikku tervikut ühendab ja edasi viib. Sellelt seisukohalt oleme meie seisnud kiusatuste vastu, mis meid ajuti küll võidule oleksid aidanud viia, kus aga ise oleksime endid kaotanud!

Seepärast on nüüd päris silmamoondamise katse, kui tööerakondlased kõige

oma demagoogilise minevikuga tulevad kõnelema, nagu oleks rahvaerakondlus tahtnud midagi kätte saada demagoogia abil! Mis on minu sõnadest demagoogia? Oleksite teie midagi ette toonud! Mida te ette toote, see on igavene sõnade käänamine! Kui öeldakse, meie olevat kokkutõmbamise vastu, riigiteenijate ja pensionäride arvel tehtavate kulude kokkuhoidmise vastu demagoogilistel põhjustel, siis on see sihilik tõesalgamine!

Meie oleme küllalt selgesti öelnud veel enne, kui meil oli seitsme ministeeriumi seadusega tegemist, et meie ei saa oma väikese kandejõu juures üleval pidada riiklikke organe suurriikide eeskujul. Meie peame vähendama oma kulusid riigiaparaadi ülevalpidamiseks.

Seepärast oleme juba 1920. aastal minu juhatusel Vabariigi Valitsuses otsustanud, et meie peame oma valitsuseaparaadi, mis harukordsetes oludes tuli üleöö luua, välja arendama ratsionaalsuse ja kulude vähendamise mõttes tõsise majanduslikkuse alusel. Seepärast otsustas Vabariigi Valitsus kevadel 1920 hakata süstemaatiliselt ümber korraldama valitsuseaparaati; kuid mitte nõnda, et üksikud ministeeriumid võtaksid koosseisud ja looksid nad ümber. Üksikud ministeeriumid ei suuda seda koondamist läbi viia, sest inimesed on ikka inimesed, nad on sunnitud ikka vastastikku kompromissi tegema. Kõrgemad ametnikud ei saa peale suruda korraldust, nagu see otstarbekohane oleks, vaid tuleb seda ikka kokkuleppe teel teha.

Sellepärast otsustasime siis: meie paneme ametisse asjatundja, kõigis kõige rohkem vilunud inimese organisatooriliste annetega, riiklike kogemustega, ja see töötab läbi kogu meie riigiaparaadi... (L. J o h a n s o n, stp: Kus see inimene on!) terves ulatuses. Kõigepealt pidi üles võetama status quo, nagu see aparaat oli meil välja kujunenud. Siis pidi ette valmistatama see inimene teataval määral selle poolest, et ta oleks läinud välismaale, ta oleks studeerinud mõni kuu väikeste riikide valitsuseaparaatide organisatsiooni, oleks läinud Taani, Shveitsi ja Hollandi. Sellejuures oleks tal olnud abiks ainult nõuandjana iga vastava ressoori esindaja. (V a h e l h ü ü e keskelt.) ... Mis Teie nüüd lõõbite! (N a e r.) Teie arvate, et niisuguste sõnadega midagi surnuks lööte?! Mille poolest on see ilma siguta jutt, mis ma ajan?! See on, nagu tagantjärele näete, tõelikult kibe kurblogu, et seda ei saadud täide viia! Öeldakse, et ma fantaseerin. Asjade käigust aga selgub, kuidas meil päris praktilised kavatsused olid!

Juhataja: Rkl. Tõnisson, ma kuulsin, et Teie ütlesite Riigikogu liikmele: mis Teie „lõõbite“.

J. Tõnisson (rhv): Võib-olla, et see oli teravasti öeldud. Sünniks vahest teine sõna, et niisugust sõnade pildumist õieti iseloomustada. Seda ma vabandan. See aga on meil rahvakeeles vist ilma haavamiseta. (Naer. — Keskelet: Teie ise hüüdsite ka vahele!) Ega ma selle vastu ei ole! Mina armastan väga, kui kellelgi on mõistust. — Ütlen teile, ma seletan õieti seda traagikat, milles meie praegu asume, tema sündimise või tekkimise loos. Siis, kui tarvis oli organiseerida ja reorganiseerida meie riigiparaati, oli reaalne kava olemas. Töö pidi läbi viima erakordsete volitustega valitsusevolinik, mitte üksiku ministeeriumi esindaja. Tema pidi läbi töötama kõik ministeeriumid ja kõik ressoorid. Iga vastava ministeeriumi esindaja pidi temale nõuandjaks olema, mitte otsustava hääleõigusega, vaid ainult nõuandjana. Peale selle pidi Riigikontrolli esindaja samasuguseks nõuandjaks olema. Kui siis see valitsusevolinik, kellel igalt vastavalt ministeeriumilt oleks nõuandja kaasas olnud, oleks läbi töötanud kogu valitsuseaparaadi, siis ei oleks sellest kuigi palju kulusid tekkinud. (L. Johnson'i, stp vahelhüüe.) ... Riigikontrolli esindaja oleks ainult nõuandja olnud! Kui kogu valitsuseaparaat nii oleks läbi töötatud, siis oleks saanud tõesti juba kindla kava, mille järele valitsuseaparaati välja kujundada.

Kui meie sellele seisukohale olime jõudnud, siis astuti väljastpoolt sellele vastu. Muu hulgas seletas tööerakonna juhtiv mees, selleaegne Asutava Kogu liige Otto Strandman, et see on — juriidiline nonsens! (M. Juhkam, töer: Ja üks suur paberimäärimine kah!) ... Muidugi, Teie olete asjatundja! Teie olete seda paberit elus jumalamuidu küll raisanud! (M. Juhkam, töer: Vähem kui Teie.) ... Seal on Teil õigus, aga see õigus ei vii Teid kuskile! (T. Kalbus'e, töer vahelhüüe.) ... Oodake, härra Kalbus. Teie olite, kes siis võitis, aga nüüd kaotate!

Lugu on nii, et siis pandi see algatus seisma. Kui aga 1927. a. tuli käsile uuesti üldise surve valitsuseaparaadi ümberkujundamine teravamal kujul, siis esines Vabariigi Valitsus minu juhatusel ametisse astumisel deklaratsiooniga, kus tema enda peale võttis kohustuse erakordse kiirusega läbi viia valitsuseaparaadi uuendamist. Sellejuures oli valitsusel kavatsus umbes niisugune kui 1920. (T. Kalbus'e, töer vahelhüüe.) ... Oodake, — Teie ei ole midagi kaotanud, kui vähe ootate! (Naer.) ... Vaadake, kui ma nüüd õige sõna ütlen, siis see on mui-

dugi natuke korra vastu. Seejärest ma ütlen, et niisuguste vahelhüüete peale, kus midagi ei väljendata, muud kui oma olemasolu: vaat' mina olen ka siin! — mis ma nende peale reageerin! (Naer.) Seejärest ma ütlen teile, kui siis Vabariigi Valitsus võttis kohustuse enda peale, et tema kiires korras tahab läbi viia valitsuseaparaadi uuendamise, siis oli aluseks umbes sama kavatsus kui 1920. Valitsus ei saanud veel kindlat otsust teha, aga ma olen valitsust informeerinud sellest kavatsusest, ja selle vastu ei vaieldud valitsuses. Meie oleksime selle läbi viinud. (T. Kalbus'e, töer vahelhüüe.) ... Ma ei kõnele üldkomisjonist, vaid Vabariigi Valitsusest! Kui aga Vabariigi Valitsus asus oma ülesande teostamisele, siis valiti erikomisjon, kes pidi selle töö läbi viima. Erikomisjonis ei saadud leppida sellega, et oleks ülesanne valitsuse kätte läinud.

Juhataja: Rkl. Tõnisson, Teie kõneaeg on läbi, aga rkl. Liigand annab oma sõnaõiguse Teile edasi.

J. Tõnisson (rhv): Õieti ei tohiks ma seda tarvitada, kuna siis heidetakse ette, et ma teiste kulul kõnelen, aga et see pea ükskõik on, kes meie rühmast kõneleb, siis ma härra Liigand'i asemel kõnelen edasi...

Vaadake, siis viidi asi niikaugele, et erikomisjon võttis ülesande enda peale. Kui ta üksikasjalikult ei saanud tööd lõpule viia, siis andis erikomisjon selle eel-nõu mitte valitsusele, vaid — Kohtu- ja siseministrile väliatöötamiseks! Valitsusel ei jäänud muud üle, kui oma soovidega esineda, kui Kohtu- ja siseminister erikomisjoni mandaadil oli seaduseelnõu valitsuseaparaadi väljakujundamise kohta valmis teinud. Meie saime ainult selle läbi viia, et kaubandus-tööstusministeeriumi mitte ei ühendatud teedeministeeriumiga, vaid rahaministeeriumiga koos loodi Majanduseministeerium! — Siis ei hoolitud kõigest sellest midagi, kui meie seadsime valitsuse poolt nõudmise üles, et valitsuseaparaat tuleb statu quo üles võtta, nii nagu ta olemas on. Teiselt poolt pidid kõik funktsioonid ära tähendatama, et võimalik oleks neid pärast kokku liita. Alles siis, kui kõik funktsioonid teada, pidid homogeensed ehk ühtlased funktsioonid sünteetiliselt koostatama ja kumuleeritama. Sel teel oleks siis kätte saadud tõesti majandusliku printsiibi täitmine, et võimalikult vähese jõuga võimalikult palju ära tehtaks. Sel teel oleks saadud kokku tõmmata valitsuseaparaati tema koosseisu poolest äärmiselt.

Et aga siis inimesi ei oleks tarvis otsekohe vabastada ilma töö- ja eluvõimaluseta, pidi see kava pikkamööda läbi vii-

dama, nõnda et üheltpoolt vabanevad kohad pidid nendele antama, kes teisalt vabaks saavad, kui nad kvalifitseeritud on. Teiselt poolt pidi antama ajutise puhkepalga järele odavat laenu neile, kes uuele tegelikule kutsele asudes läheksid produktiivsetele aladele.

Kõik need kavatsused lükati tagasi. Ja nüüd oleme siis niikaugel, et praegune Vabariigi Valitsus seletab, meil ei saadavat muidu kulusid kokku hoida, kui peame äkki riigiteenijate palku, pensione, arstiabi kärpima!

Meie peame valitsuseaparaadi kokku tõmbama! Siin aga ei уста, et see uisapäisa sünnib niihästi elavate inimeste kui ka valitsuseaparaadi arvel! Kui nüüd nii kiires korras kokku tõmmatakse, nagu üksikutest ministriumidest teatatakse, siis sel teel ainult amputeeritakse, lõigatakse maha aparadi üksikud osad. Kuid seejuures ollakse sunnitud ikka tarvilikkude funktsioonide täitmiseks uusi tööjõude, ajutisi tööjõude, või kuidas neid nimetatakse, ametisse võtma, kui mitte ei taheta ummikusse sattuda.

Kõige selle tagajärg on see, et riigi teenijaskond aetakse ärevile, neilt võetakse kindlustusetunne ära, aga ei saada ometi kätte seda efekti, millest härra Riigivanem kõneles, nimelt et meie peame kulusid kokku hoidma!

See sihikindluseta, süsteemita talitus ongi see, mida rahvaerakonna poolt on õigusega arvustatud. Seega oleme tahtnud ainult näidata, et meie ei tee mitte ainult fraasid, meie ei tee mitte „demagoogiat“, vaid see on tõsine töökava, mille põhjal meie kõneleme.

Arge arvake, et mõnitavate vahelhüüetega saate kõike seda tühjaks teha arusaavate inimeste silmas! Need vahelhüüded lähevad nende hüüdjate suhu tagasi!

Need siin on kõik tõsised küsimused, mis ühenduses meie riigi ja meie rahva, eriti aga meie riigiteenijate saatusega!

Kui viimast rõhutan, siis arvatakse, et teen „demagoogiat“ riigiteenijate ees. Kes võib aga öelda, et see küsimus nii tähtis ei ole, et sellest võiks vaikides mööda minna?! Ja kui sellest räägitakse, et seda oleks siis kellelegi meelituseks öeldud?!

Ei ole siis tööerakonnal mingit õigust tulla seletama, nagu teeksin ma siin demagoogiat! See on niisugune silmakirjalik sõnadetegemine, millest ükskord peaksime üle saama. Rahvas tunneb tööerakonda ja tööerakondlasi nende demagoogiliste võtete ja demagoogilise hingeolu poolest liiga hästi, nii et tema ei tohiks meie rühma vastu niisuguste väidetega välja astuda!

Kui siin nüüd öeldakse, et kui teie välja astute kõigi niisuguste nõudmistega,

mis on aga siis valitsus Teie enda juhatusel ära teinud, — ainult ühe „gosudarstvennoje soveshtshanie'ga“ on toime tulnud, — siis on see niisugune põhjendamatu kõnekäänd, et inimestel, kes rühma nimel tulevad kõnelema, peaks piinlik olema niiviisi esineda!

Kui valitsus minu juhatusel tööle oli asunud, siis oli tal töövõimaluste muresemisega tösi taga. Ütlesin: meie peame kogu oma majandusliku seisukorra selgitamisele võtma, et näha, missugused tarvidused ja võimalused on meil olemas. Selles mõttes, et asjatundvad inimesed saaksid oma seisukohti neis küsimustes avaldada, kutsuti kokku valitsuseasutuste esindajad, omavalitsuste esindajad; muude hulgas oli ka Pärnu linna esindaja. (O. K a s k, töer: Mina ei olnud.) ... Noh, õnneks Teie ei olnud. (O. K a s k, töer: Seal ei ole muud olnud, kui üks rääkimine, rääkimine.) ... Teie oleksite võinud siis seda rääkijat endale rääkida lasta, mis seal räägiti! See vist korravastane ei ole, kui ma ütlen: see on sõgedus, kui mõnitades kõneldakse parlamendis, et niisugune koosolek on olnud, kus ainult kõneldud! Mis Teie teete, kuipalju on Teie käsitöö väärt, kui Teie oma kõneriistad kotti paneksite. (N a e r.) Teie tunnete Prantsuse keelt, nagu ma kuulsin, — mõelge järele, mis see sõna „Parlement“ tähendab! Ja kui see kõnekoda, nagu Teie teda varsti ristite, — kui Teil on seda võimalik mõnitavaks epitetoniks tarvitada, siis ei saa Teie aru, kuidas rahvasaadikud on selle jaoks siia kokku saadetud, et nad käsitsi kokkuminemise asemel võitleksid siin sõnadega, argumentidega, viiksid sedaviisi läbi need võitlused, mille jaoks enne tõmmati sõjariistad appi.

Sellest, mis parlamentarism tähendab, pole neil arusaamist, kes julgevad kõnelda, et kui riiklikkude küsimuste ja probleemide selgitamiseks esindajad kokku kututakse, nad siis peaksid ainult teed hakama jooma, mitte aga kõnelema, aru pidama, küsimusi selgitama. — Niisugune küsimuste selgitamise koosolek oli see, mida tagantjärele niisugused nupukad inimesed, kellel ka muud tööd ei ole, kui sõnu pilduda, ristsid „gosudarstvennoje soveshtshanie'ks“. Neil inimestel ei ole aimu, mis „gosudarstvennoje soveshtshanie“ oli. Mina olen sealt osa võtnud täisõigusliku liikmena, ja mina teen vahet „gosudarstvennoje soveshtshanie“ ja selle nõupidamise vahel, kus Eesti riik arutas töövõimaluste loomise teid ja abinõusid. Seal jõuti selgusele tõsiste kaalumiste järgi, kuidas meie peame kõik abinõud tarvitusele võtma, et ära kasutada olemasolevaid võimalusi ja luua uusi.

Kui suure ulatusega see küsimus on, seda selgitati ka seal. Sissejuhatavas sõnas

olen näidanud, et meil ei ole siin tegemist ainult töötatöölise tööga varustamise küsimusega, vaid meie küsimus ulatub palju kaugemale. Meil on 436 tuhat perekonda. Neil on väga palju naisperekonna liikmeid. Iseäranis käsitöölise, väikekaupmeeste hulgas ja ka maal perekondades on liikmed välja tõrjutud endistest töövõimalustest. Nüüd aga ei saa väikekäsitöölised, väikekaupmeeste perekonnad ja suur osa perekondi maal oma käsi loovale tööle rakendada.

Seal arutati ka, missuguseid võimalusi on seks, et tööd muretseda, et luua töövõimalusi. Lõpuks lepiti kokku, et valitsus laseb oma asutustes, ministriumides, valmistada kava selle kohta, missugused töövõimalused meil oleksid. Töötati välja osalt kevadeks ja osalt sügiseks kavad kaubandus-tööstusministeeriumis, teedeministeeriumis, põllutööstusministeeriumis j.n.e. Need kavad pidid käsile võetama selleks, et välja töötada teatud kava töövõimaluste muretsemiseks. Ma ei ole kuulnud, et see materjal, mis seal olemas, oleks täielikult ära kasutatud. Ma ei ole kuulnud, et praeguse valitsuse kestusel oleks süstemaatiliselt töömuretsemise probleemi tõsiselt käsitatud ja arendatud. Kui öeldakse, mina olevat ainult nõudnud, ilma et ma midagi oleksin öelnud, missugusel teel üht või teist asja parandada, siis ei ole minul tarvis ette tuua teile üksikuid asju, mis ma teeksin valitsuses, seepärast et ma seal ei ole ja minul ei ole vajadust seda kava arutama hakata. Peale selle arvustuse, mis ma olen ette toonud praeguse majandusepolitika ja üldise politika suhtes, olen mina korduvalt tähendanud nende positiivsete ülesannete peale, mis oleks pidanud valitsus käsile võtma, et süstemaatiliselt muretseda töövõimaluste loomise eest. Kui mina siin neid asju, mis omalajal ette on valmistatud, ette tõin, siis selleks, et kõiki fraase, millega tahtakse surnuks lüüa eriti rahvaerakonda ja ka isiklikult mind, ümber lükata ja öelda, et meie, rahvaerakondlased, ei ole ainult fantaasiainimesed, vaid meie fantaasia on reaalne ka riiklikult ülesehitamise ja korraldamise mõttes. Kui meil oleks võimalik olnud oma fantaasiat ja oma teovõimet rakendada tööle, siis oleksime näidanud, et suudame rohkem teha neist, kes on võinud seda teha, aga ei ole teinud, kuna nemad ei ole rakendanud oma tööjõudu loovale tööle organisatooriliste võimete ja teatud süstemaatiliste võtete abil.

Arvan, et nüüd tööerakonna juhil peaks pikapeale imalaks minema tulla välja oma „gosudarstvennoje soveshtshanie“ga. (V a h e l h ü ü e.) ... Tema on tööerakondluse inkarnatsioon. Tööerakondlased on selle otsas sõitnud sagedasti. Kas tema või teine, see on mulle ükspuhas, —

ühe veega on kõik ristitud! Teie ratsasõidud ja kabjalöögid... (N a e r.) ... ma ei tea, missugune sportlane Teie olete, et Teil kabjad nii ligidal paistavad. Oma ratsahobuse seljast olete Teie mind pilganud juba 10 aastat tagasi. Oieti oleks inimene, kellel oleksid nõrgemad närvid, küll öelnud, — mis sa jahid ja lased ennast pilgata! Kuid mina olen selle peale vilistanud! (V a h e l h ü ü e.)

Teie nimetasite seda fantaasiaks, kui ütlesime, et Narva kose veejõudu ei maksa üle 65.000 HP reaalselt arvestada. (O. K a s k, tõer: Lepime 60.000 peale kokku.) ... Jällegi ma ütlen, esimees ei luba ristleda nende küsimuste juures, aga kui Teil niipalju sisu oleks kui sõnu, siis oleksite tubli mees. (V a h e l h ü ü e. — N a e r.)

Seepärast ütlen, et kui ma nüüd olen lasknud tööerakondlasi ratsutada oma turjal aastate jooksul, ilma et ma oleksin vastu astunud, siis ma teadsin, las nad mõnitavad, las nad olla nüüd targad, — aga ükskord peavad nad ometi tunnistama, et Narva kosk ei ole mitte mõni tühi illusioon või fantaasia! Kui teie nüüd võitlete, et läbi viia „väikest kontsessiooni“, siis ei tähenda see muud, kui et Narva kose asi ei ole fantastiline, vaid päris reaalne asi. (V a h e l h ü ü e Narva vabrikute turbiiniratastest.) Need rattad on juba ammu käimas. Muudkui seal on ära kasutatud ainult 18% veejõust, aga 82% tulevad ka ära kasutada! Kui tahate nüüd väljapääsu leida sellest kitsikusest, kuhu olete endid mõnitamisega viinud, siis ütlete, et see on reaalne, kui nüüd üldse midagi ette võetakse ja rakkesse pannakse vähemalt niija niipalju veejõudu. Teiselt poolt tahtakse aga ometi seletada, et nüüd jääme pankrotti, kui selle käsile võtame! (O. K a s e, tõer vahelhüüe.) ... Narva kose veejõujaama väljaehitamine minevat maksma 7 miljardit. Tema muidugi asjatundja! Pärnu sauna või supelmaja kalkuleeris, nii et tuli pool juurde ehitada. Narva kose veejõu kasutamine on niisugune asi, mida peab tundma. Kes asja tunnevad, need ütlevad, et Narva kose väljaehitus ei lähe praeguste kavatsuste järgi mitte üle 30 miljoni krooni maksma. See ei oleks mitte ainult kose väljaehitus, vaid ühtlasi ka liinid Tallinna, Tartusse j.n.e. (J. H o l b e r g, põl: Kallim on!) ... Ega Teie kõige läheduse peale vaatamata ometi juristina sealt õiget otsa kätte ei saa. Seal on tehnikud, kes asja tundes ütlevad, kuidas kalkulatsioon tõelikult on.

Meil ei ole aga täna ehituste eelarvega tegemist. Meil on selge, et kui meie seal midagi kasutamisele võtame, siis võiksime ise rumalusi teha vilumatusest, kui ustakse, et meie ise midagi ei tea. Need aga, kes kontsessiooni võtavad, kalkuleerivad palju

paremini, kui seda ustakse. Ärge nende pärast olge hirmul, nemad juba teavad, kuipalju nad kapitali siia investeerivad! Ärge olge mures, et nad meile liiga palju kapitali kaela toovad, nii et meie ei jõua protsente kanda! (J. F u k s, as: Aga tikustrust?) ... Tikumees seal on veel peasjantundja! Siis oli oma rühmaga väga poolt, kui tikustrusti tehti, nüüd haugutab tagantjärele. See on üks lihtne sõna küll, aga selle alg tähendus on ka selge. (N a e r.)

Juhataja: Rkl. Tõnisson, ma palusin panna tähele korda oma sõnade väljendamise juures.

J. Tõnisson (rhv): Ma ütlen, kui välskapitalistid tulevad, siis võite julged olla, et nemad ei investeeeri rohkem, kui nad põhjalikkude kaalutluste ja ettevalmistatud kavade põhjal võivad siit välja võtta, ilma et on majanduslikult kokkuvõrsemist karta. Sest nemad ei ole karu-pojad, kes löövad mesipuu puruks, et mett kätte saada, vaid nad on mesinikud, kes oskavad välja võtta just niipalju mett, et mesipuu elama jääb. (V a h e l h ü i e paremalt poolt.) Meie rahvamajanduse produktiivne jõud rakendatakse sedavõrd tööle, et ettevõtte peaks ennast tasuma rahvamajanduslikust lisatulust, mis meid mitte ei tee vaesemaks, vaid millest üks osa langeb kahtlemata veel meie rahvuslikuks sissetulekuks.

Ja siin võin ma teile öelda, et praegusel ajal on siin kaalu peal „väikese“ ja suure kontsessiooni juures rohkem, kui ustakse. Siin on öeldud, et meil ei ole ju palju seal kaotada; kui suur kontsessioonäär tuleb, siis maksab tema kinni väikese kontsessiooni, mis 90.000.000 senti või 900.000 krooni väärt ja mõne aasta pärast amortiseeritaks 5—600.000 krooniga. Mul ei ole seadust praegu käepärast, aga vist § 16 on öeldud, et väikene kontsessioonäär saab õiguse siis, kui suur kontsessioonäär oma suure ettevõtte paneb käima, osta või saada edasi elektrienergiat oma hinnaga senisel määral, mida ta ise on kasutanud või teistele kasutamiseks edasi andnud. Seejuures on omahinna kalkuleerimise alused ette nähtud, kus on arvesse võetud sisseseaded, nende amortiseerimine, asjaajamine ja muud produktioonikulud. Koormatuse alusel kalkuleeritakse omahind välja. Nüüd on aga lugu nõnda, et kui võetakse täiskoormatuse hind, siis on 1 kvtt hind 0,05 senti. Kui teie nüüd ütlete, et ainult 30% on see ettevõtte koormatud, siis võib sealt tulla omahind 1 kvtt ehk üks kilovatt-tundi üle 2 senti. Kui palju võib aga suur kontsessioonäär väikeselt kontsessioonäärilt tõepoolest saada?

Üks osa väikese kontsessiooni elektrienergiast läheb põlevkivitööstusele. Seal

on huvitatud „Kiviõli“, siis Goldfields ja Vanamõisa. Teie teate, Goldfields'i kavatsused on suured. Goldfields teeb ise tege- mist sellega. Kui see produtseeritava õli- protsent, mis seal ette on nähtud, saavutatakse, siis on otsustatud, et Goldfields paneb käima suure põlevkivitööstuse, kus igapäev läbi töötatakse 5.000 tonni põlevkivi. Sel ettevõttel on kapitali külluses. Kui väikeselt peale hakatakse, siis ei ta- suks see ettevõtte end ära. Üldkulud on suured. Kui vähemalt 5.000 tonni läbi töötatakse, siis on produktiooni kulud võrdlemisi vähemad ja võidakse ilmaturul osa etendada. Teie võite ise aru saada, et kui siin ka 22—24% saadakse õli, siis see tähendab juba igapäev niisugust kvantu- mit, mis ilmaturul oma tähtsuse oman- dab. Kui see aga nõnda on, siis on ette teada, et põlevkivitööstus iga tonni läbi- töötamiseks vajab umbes 1 kilovatt, seega vähemalt 4.000 kilovatti on sinna vaja.

Kui teie nüüd võtate arvesse selle tõsiolu, siis näete, et meil selle väikese kontsessiooni kasutajad küll praegu ei saa vahest üle 30—40% oma saadavast ener- giast tööle rakendada, aga mõne aasta pärast, kui Goldfields oma suure ettevõtte välja arendab, läheb sinna üksi tarvis umbes 4.000 kilovatti terve päev läbi. Sest retordid töötaksid siis ööd-päevad. Siis on aga selge, et koormatus on sellele väi- kesele kontsessioonäärile 100%. Sarnasel korral tuleb aga 9.200—10.000 kilovati kasutamisel iga kilovatt-tund anda 0,5 sen- diga. Juba siis, kui oleks 70% koorma- tust ja kilovatt-tund läheks palju kallimaks kui 0,5 senti, tuleks asjatundiate seletuse järgi uuel kontsessioonääril väike- sele kontsessioonäärile 36 miljonit marka aastas juurde maksta.

Nüüd kujutame enesele ette, missugu- sed huvid siin kaalul on. Kui uus suur kontsessioonäär näeb, et ta on sunnitud selle väikese kontsessiooni põhjal juurde maksma iga aasta üle 30 miljoni marga, siis võite teie enesele ette kujutada, et ükski õige ettevõtja niisugust lisakulu teise kasuks enese peale võtta ei saa.

Seega oleks siis Narva kose veejõu ka- sutamise kontsessioon sarnane, et seda keegi võtma ei saa tulla ega tule!

Seepärast oleme meie, rahvaerakondla- sed, ühes jõukomitee asjatundjatega ja mõne vanema poliitilise tegelasega teistest rühmadest kindlal seisukohal, et siin ei tohi mitte lasta uisa-päisa seda väikest kont- sessiooni praegu välja anda sellel kujul, nagu kavatsus on. On selge, et sarnasel korral tehakse tulevikus võimatuks suure rahvusliku loodusjõuallika kasutamisele- võtmise suure kontsessiooni teel.

Kui teie ütlete, et see on jällegi ainult rahvaerakondlik fantaasia, siis ärge ometi

sõnu pilduge, vaid istuge tehnikute ja asjatundjatega koos maha ja laske endale seletada, kuidas asjad on, enne kui otsustate!

Sellelt seisukohalt võin öelda, et meie vastasrindlus selles küsimuses nüüd, ei ka teiste valitsuste ajal ei ole mitte sihlik olnud, vaid meie oleme siin oma rahvusliku südametunnistuse järgi talitanud. Sest meie teame, et kui see jõuallikas seisma pannakse või puudulikult ära kasutatakse, siis on selge, et Eesti tööstus, niipalju kui seda praegu on ja kuipalju seda tulevikus võiks olla, ei ka põllumajandus ega ka kommunaalmajandus ei saa edasi, nii nagu ta seda võiks. Sest üheks loometeguritest on teatavasti odav tööjõud. Kui meie rahvamajandusel on kalli tööjõuga tarvis tegutseda, siis ei saa tema ei välis- ega siseturul võistlusevõimeline olla.

Selle tagajärjeks on, et meil niipalju töövõimalusi praegu kasutamata seisab. Rahvusliku talitusekapitali puuduse ja üldise rahvamajandusliku organisatsiooni puudulikkuse kõrval peame meie oma rahvamajanduse vähese edukuse põhjusena eriti seda tundma, et meil odavat loodusejõudu ei ole saadud rakendada meie rahvamajanduse teenistusse.

Sellelt seisukohalt tahaksin mina näha, mis südametunnistusega tuleb tööerakonna juht siin meile etendust andma oma ratsahobusega!? Missugune kõlbline ehk minu pärast ka poliitiline ja majandusepoliitiline õigustus on tööerakondlastel välja saata oma esimeest, et ta tohib mõnitada neid asju ja korrutada nõnda, nagu oleksin mina elupõlve fantaasiate seljas sõites traagikale jõudnud, kus ma pidavat tunnustama, et ma olevat moraalselt pankrott ja Narva kose eest võitlen ainult sel põhjusel, et isiklikult mitte hätta jääda!? Mis mõte on nüüd õieti niisugust juttu ajada?! Millise südametunnistusega viiakse meie tasapind nii alla, et öeldakse — minul, vanal inimesel, kes ma olen nii mõnigi kord juhtivatel kohtadel olnud, — minul ei olevat muud motiivi olnud, kui niisugune isiklik väike enesepäästmise püüe?!

Vaadake, kui neid probleeme siin nõnda käsitame, — kuidas tahetakse siis veel edasi saada neil kordadel, kui meil tõesti on häda majas?! Kuidas saadakse siis üldse midagi teha, kuidas saadakse üksteisest lugu pidada, kui teised püüded nii alla hinnatakse ja mõnitatakse, et rahvaerakonna juht ei aja taga muud kui isiklikka sihta?! (A. Schulbach'i, töer vahelhüüe.) ... Kuulge, pange kord vastamisi „Postimees“ ja Teie „Vaba Maa“. „Postimees“ on väikese provintsi oludes siiski ülemaalise häälekandja sei-

sukorraale jõudnud ja seal aastakümneid püsinud. Teie leht oleks aga ammu juba välja surnud, kui temal ei oleks Tallinna söödamaad! See tähendab, et „Postimees“ on kõvem, kui arvate! (A. Schulbach'i, töer vahelhüüe.) ... Mis Teie seal Kommerts Pangast kõnelete! Kas see siis on mõni häbi asi, kui „Postimehe“ aktsiad kuskil pangas on?! Ma ei tea, kas Teie aktsiaid võetaksegi kuskil vastu! (M. Juhkam'i, töer vahelhüüe.) ... Minul ei ole Teie jaoks aega. Teie olete nii pikk kui — tühi. (Üldine naer.) ... Vaadake, ma soovitan, ärge tulge ligidale! Sellest kapitaalset kõneleme veel. Ma tahan selle kõlvatu võistluse tema autoritega ja võtetega samas kohas paljastada, kui tuleb arutamisele kõlvatu võistluse seaduseelnoo, kui elan veel. Tahan näidata, kui inetult siin talitatakse ja kuidas selle retsepti järgi iseendid ära sööksime, nagu need kaks kuulsat lövi, kellest ei jäänud järele rohkem kui kaks sabaotsa. Palju elemente on tööerakonnas, kes armastavad kihvti külvata, hävitada, kõri kallale tulla, kus aga saavad.

Sellelt seisukohalt võin öelda, nende võtted ja väljaastumine on väärt, et neid iseloomustataks põhjalikult, et ükskord hakatakse mõtlema ning võetakse see ussipesa, see kihvtikasvatus tõsiselt hindamisele avalikkuse ees! (M. Juhkam, töer: Ja et rahva santidele ka kord lõpp tehtaks.) ... Mis puutub „rahva santidesse“, kellest Teie kõnelete, kuidas need välja näevad, siis võin öelda, et need, keda Teie „rahva santideks“ peate, on ausad inimesed, kes ei ole midagi niisugust teinud, nagu Teie kõnelete.

Kui siin veel kallale tungitakse rahvaerakonna ministrile tema äraolekul, siis võiksin öelda... (Riigivanem O. Strandman: Kes tungis?) See oli tööerakonna juht! Tema tuli oma „kapjadega“. Ja asunikkude hulgast oli vahelhüüe: „saamatud“. Hüüja oli üks Põllutöoministri kolleegidest, minister Köster, kes püüdis väljendada, nagu oleksid Põllutöoministri saamatuse tagajärjel põllumajanduse huvid korrast ära läinud! (Keskel: Ega see vale ei ole!) Kes see oli seal? (Naer.) Anonüümsed kirjad lähevad paberikorvi, ja anonüümseid hüüdeid mina ei respekteeeri! Vist on parem, et ta ennast ei nimetaks. Võin teile öelda, et kui praegune valitsus on positiivset tööd teinud, siis on seda tehtud just Põllutöoministeriumis!

Juhataja: Rkl. Tõnisson, Teie kõne aeg on läbi. Ma paluksin selgust, kelle kohta Teie tähendasite „ussipesa“. (J. Tõnisson, rhv: Tööerakondluse kohta.) Mina sain nii aru, et Teie sõna „ussipesa“ olete tarvitanud ühe meie Riigikogus esindatud erakonna kohta. (J. Tõnisson,

rhv: Mina ei ole seda tarvitanud selle rühma kohta, vaid selle ideoloogilise grupi kohta.)

O. Kask (töer): Auväärt Riigikogu liikmed! Mina arvasin, et mul enam ei tule sõna võtta, et saame varsti lõpule. Kuid kahjuks taheti täna meie parlamenti teha teiseks „gosudarstvennoje soveshtshanie'ks“ ja hakati meile kõike seda õpetama, mis igale ammu selge on. See toon ja see viis, mida lubab endale vana parlamenditegelane teiste vastu ja teiste suhtes üles astuda, on igatahes hukkamõistmise väärt. Mul oleks õigus palju rohkem öelda, aga mul on aukartus Teie vanaduse ja hallide juuste vastu. Aga sarnast tooni ja sarnast ülesastumist, nagu Teie endale lubate, ja seda kõige rahvaerakonna peale laiendate, see iseloomustab Teid. Mul on isiklikult aukartus olnud Teie tegevuse vastu, ja kui Teile ausammast püstitatakse, oleksin selle poolt. Aga nüüd on Teie aeg läbi, ja mina kui noorema generatsiooni esindaja ei taha, et meie noorem põlv selle vanema generatsiooni suurte shestidega raskendatud uue tee peale läheb. Kui Teie räägite Narva kosest, siis paistab mulle, et Teie ei ole lugenud kontsessioonikava põhjalikult. Mõlemas komisjonis, rahaasjanduse ja üldkomisjonis, olid valitsuse esindajad asjatundjad, kus selgitati asja. Nüüd tulete sarnase kahtlustusega, mis ammu ümber lükatud. Aruandja härra Pung on siin, ta oleks Teie vastanud, kuid aeg on hiline. Mina ei ole insener, kuid teie ei tohi arvata, et ainult teil insenerid on. Inseneride arvamisest lähevad lahku, ja paber on kannatlik. Siin öeldakse, et saatuslik Narva kose küsimus oleks võinud libiseda. Valitsus ütles ometi otsekohe, et ta ei forsseeri, et võidakse neid küsimusi veel kaaluda. Näidaku härra Tõnisson, et need põhjendused paika peavad, mis ta ette tõi. Ei saa kõike puhta kullana ja tõena võtta, peab kaaluma ja rehkendama. Kui valitsus kaalub, siis on seal ka põhjalikud andmed, ei ole õige välja tulla ühe kavaga ja ühe inseneriga. (J. Tõnisson'i, rhv vahelhüüe.) Teil võib olla kaks või kolm inseneri, aga need on kõik eksiteel, nagu Teie isegi. Härra Pung, seaduseelnõu aruandja võiks need väited ümber lükata. Kahjuks ei ole see eelnõu ise praegu päevakorras. (J. Tõnisson, rhv: Täna näitasime Teile, et see ei ole tühine fantaasia.) Teie ei ole midagi näidanud, Teie pidasite pika kõne, aga see tüütas ära. Ma ei saa kõiki asju arutama hakata, see läheks liiga pikale. See toon aga ja see viis, kuidas laimu aetud „Postimehe“ poolt, on väga imelik. Rahaasjanduse komisjonis toodi ette härra Laarman'i poolt, et meil kahtlustatakse kohtadel iga avalikku tegelast, ka rahaasjanduse komisjoni. Iga avalikku tege-

last kahtlustada, on see siis aus tegevus? Seda õhutatakse praegu üle riigi. (J. Tõnisson, rhv: Kust Teie võtate selle, et see „Postimehe“ töö on?) Ma tean, mis ringkonnad seal taga seisavad, see on rahvaerakonna „aus mäng“. (J. Tõnisson, rhv: See pole küll aus mäng, kui Teie niisuguste insinuatsioonidega tulete.)

Juhataja: Rkl. Tõnisson, Teie ütle site rkl. Juhkami suhtes, et Teie olete nii pikk kui tühi, teen Teile selle eest märkuse.

4. J. Tõnisson'i sõnavõtmine isiklikus asjas.

J. Tõnisson (rhv): Tööerakonna esindaja härra Kask arvas tarvilikuks mulle siin leviitised lugeda minu ülespidamise kohta. Ma olen reageerinud nende vahelhüüete ja kallaletungide peale, mis mulle osaks said kõne ajal, nõnda, et need targad, kes mind arvavad mõnitada, saavad oma mõõdu. Et aga mina olen igaühele mõõtnud, nii nagu kellelegi tarvis, see mind veel alla ei vii. (Vahelhüüed.)

5. Põllutööminister A. Kerem'i ametist vabastamine — Riigivanema ettepanek.

Juhataja: Riigivanemalt on järgmine ettepanek:

„Riigikogu otsustab:
vabastada ametist Põllutööminister
A. Kerem tema omal soovil.“

Ettepanek võetakse vastu.

O. Kask (töer): Teen ettepaneku,

„Riigikogu otsustab teha ülesandeks Riigikogu Esimehele, esineda Riigikogule ettepanekuga Põllutööministri ametisse kutsumise kohta.“

Ettepanek võetakse vastu.

6. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:
rahaasjanduse komisjoni E. Joonase
asemele K. Ast (stp).

Juhataja: Kuulsin ettepanekut, lõpetada koosolek. Aga Riigikogu liikmed vast siiski lubavad mulle selle ettepaneku hääletamisele enne mitte asuda, kui päevakorra kolmas punkt, see on käiguandmine ühele seaduseelnõule, läbi on.

7. Riigikogu kodukorra täiendamise seadus — K. Ast'i ja J. Klesment'i ettepanek.

J. Klesment (stp): Ma teen ettepaneku,

1) anda Riigikogu kodukorra täiendamise seaduseelnõu kodukorra komisjoni;

2) määrata kodukorra komisjonile selle seaduseelnõu läbivaatamiseks kahenädaline tähtaeg.

Riigikogu kodukorras ei ole ette nähtud määrusi ankeetkomisjonide tegevuse kohta. Seetõttu tulid ette raskused Riigikogu poolt valitud ankeetkomisjoni tegevuses, mis loodud Diskonto Panga ja riiklikkude pankade vahekorradade selgitamiseks. Seepärast oleme selle eelnõu esitanud. Eelnõu on võetud uuest kodukorra kavast, mis juhatuse poolt esitatud Riigikogule ja milline osa komisjonis juba II lugemisel vastu võetud. Seepärast oleme arvamusel, et tähendatud eelnõu läbivaatamine komisjonis palju aega ei võta ja selleks kahenädalisest tähtajast peaks jätkuma.

Meie rühmal on kavatsus esineda ettepanekuga, moodustada ankeetkomisjon ka Kommerts Panga ja riiklikkude pankade vahekorradade selgitamiseks või laiendada vastavalt juba valitud ankeetkomisjoni volitusi. Seni aga, kui vastavad seadused puuduvad, on selle ettepaneku tegemine mõttetu. Sellepärast on see eelnõu kiire iseloomuga.

Juhataja: Nõutakse rkl. Klesment'i ettepaneku kahes osas hääletamist. (Hääletatakse.) Rkl. Klesment'i ettepaneku esimene osa on vastu võetud.

(Hääletatakse.) Rkl. Klesment'i ettepaneku teine osa on vastu võetud.

On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.20 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri.)

Koosoleku juhataja (allkiri).

